

שבוע רב

גיליון חודשי מתורתו
של הרב עדין
אבן-ישראל שטיינזלץ

* * *

גיליון אלול תשפ"ד

תנ"ך
שולחן
אורח חיים
אבות ואמהות
אגדה
אמנות
אמנות

הקדמה

חודש אלול הוא חודש התשובה, החודש שבו אנו מתחקים אחרי השורשים של החיים שלנו ומתחילים ללכת מחדש אל הקב"ה. התשובה בכל הדרגות שלה מתחילה בשינוי, ביציאה מן הסדר הקבוע של שטף החיים.

השנה הזו, שאנו נכנסים כעת לחודש האחרון שלה, הייתה שנה שכולה זעזוע, כולה שינוי חד של המציאות בכלל ובפרט. כולנו, איש ואישה, במעגלים קרובים ורחוקים, חשנו שהחיים שלנו אחרים משהיו. השינויים הללו, הזעזוע הזה, יכול ואולי צריך לעורר אותנו לחיים אחרים, לתשובה שמגיעה באמת למסקנות חדשות, לשינוי אמיתי במוקדי האישיות וההוויה שלנו.

התשובה היא מצד אחד דבר אישי שבאישי, פרטי שבפרטי, הליכה על נתיב דק המתחיל במסתורי הנפש הפרטית שלי ועולה אל הקב"ה. בתשובה אנחנו מעמידים מחדש את כל המציאות שלנו ובחרים לחיות חיים חדשים עם הקב"ה. אך היציאה לשדה של חודש אלול, המאמץ לעמוד באמת מול הקב"ה פנים בפנים מחזיקים בתוכם בהכרח גם את כל צרותינו, את כאבינו ואת זעקתנו.

ה'סליחות' של חודש אלול בעיקרן של דברים לא עומדים רק על תשובה וכפרה אלא על זעקה, על בכיה. ב'סליחות', אמר הרב כמה פעמים, אנו מוחים על המצב הבלתי אפשרי שבו אנו נמצאים, ה'סליחות' הן מעין מחאה שאנחנו עושים לקב"ה על כך שמכים אותנו, על כך שאנו שבורים. אנו באים בבושת פנים, בידיעה שלא התנהגו כדבעי בכלל ובפרט ועם כל זה אנחנו מבקשים ותובעים ישועה והצלה.

הרב עדין אמר לא פעם שתפילת "ברך עלינו את השנה הזו" שנאמרת אפילו במנחה של ערב ראש השנה מחזיקה בתוכה את התפישה ששנה

יכולה להתהפך מקצה לקצה בשעה אחת, ברגע אחד ובוודאי בחודש אחד, החודש האחרון של שנת תשפ"ד.

את העבודה של חודש אלול, את התשובה של חודש אלול אנו צריכים לעשות השנה בחיות, בתנופה, בהתחדשות שיכולה אולי לנבוע מן ההבנה שהדרך אחורה חסומה, מכאן ואילך אין הדבר תלוי אלא בתשובה, תשובה אמיתית מעומקא דליבא ואי"ה נזכה כולנו בראש השנה הבא עלינו לטובה להיכנס יחד להיכל המלך, לחדש את המלוכה ולהמשיך שנה חדשה וטובה.

שנזכה כולנו כאחד, כל יהודי ויהודיה, להיכתב ולהיחתם לשנה טובה ומתוקה.

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: נתנאל איתי והרב אלחנן ישראלי
להרשמה והצטרפות להפצת הגיליון ולתרומות ניתן לפנות למספר: 054-301-6657
TalmideiHarav@gmail.com
עיצוב גרפי: עיצובי שירי 052-8954475

**הגיליון מוקדש לעילוי נשמת ששת החטופים הי"ד
וחיילי צה"ל שנפלו בחודש אב תשפ"ד**

**ולרפואת הפצועים
ולהצלת אחינו הנמצאים בצרה ובשביה.**

תוכן עניינים

חודש אלול ועבודת התשובה

- 7..... לשוב אל ה': ליקוט - אלול ותשובה.
- 18..... המלך בשדה - שיעור בחסידות.
- 24..... להחיות את אלול - התוועדות ח"י אלול.
- 33..... לחזור בתשובה.
- 39..... חיפוש ה'אני'.

ימי הרחמים והסליחות

- 48..... בואו נעשה סליחות - שיחת הכנה.
- 57..... תוציא אותנו מהצרות! - דברים לפני הסליחות.

סיום

- 61..... היום האחרון בשנה.
- 66..... על חטא שחטאנו בזקנה.

חודש אלול ועבודת התשובה

” הנביא אומר ”אם תשוב ישראל... אלי תשוב” (ירמיהו ד,א). תשובה במובנה היסודי, איננה לשבת ולחשוב על העבירות שלי ועל החטאים שלי -אלא לשוב אל ה'; וזה לא תמיד דבר פשוט. באופן פרדוקסלי, האדם שהיה כל ימיו מנותק מהקב”ה יכול יחסית בקלות לשוב אל ה'. דווקא מי שכל ימיו ישב בתחומי הקדושה נמצא במצב יותר מסובך. דווקא מי שכל ימיו שם ה' שגור בפיו, לפעמים כבר לא יודע מה הוא אומר ומול מי הוא עומד, אדם כזה צריך להתחיל מחדש. אנחנו אומרים שהעולם נברא בימים האחרונים של חודש אלול, וכשמגיע ראש השנה צריך להתחיל עולם חדש, מציאות חדשה. המציאות הישנה כוללת את כל מה שעשיתי, אבל היא עומדת בתמצית על השאלה: 'איפה אני נמצא ואיפה הקב”ה נמצא?‘.

בחודש אלול אני מתכוון לעולם החדש ולמציאות החדשה ולכן אני צריך לחדש את היחס אל הקב”ה. החידוש של הקשר לא עומד על כך שאתנועע בתפילה מהר יותר או שאצווה בקול גדול יותר. יכול להיות שאני מאריך בתפילה, מתנועע וצועק - ועדיין אני צריך לחדש את הקשר. הבעיה היא לפעמים שפשוט שכחתי... זה יכול לקרות למרות שאני מדבר על הקב”ה כל הזמן ולפעמים בדיוק בגלל זה - פשוט שכחתי. העניין של התשובה הוא שמישהו אומר לקב”ה: 'אתה יודע מה, אני רוצה ללכת איתך, לא חשוב מה עשיתי, אני רוצה לחדש את הקשר'.

...באלול אנחנו מנסים להיות בגדר של ”אם תשוב ישראל אלי תשוב”, אני לא שב אל הרבנים, אני לא שב אל הספרים, אני לא שב אל הצדיקים מלפני מאה שנה או מאתיים שנה, לא בפניהם אני צריך לתת דין וחשבון, אלא לפני מי אני עומד? לפני הקב”ה. שהוא, כמו שכתוב בשיר הייחוד - 'רחוק מכל רחוק וקרוב מכל קרוב', אליו אני חוזר. אני שב אל ה' ברצינות שלי, במה שאני יכול להיות רציני, במציאות שלי, באמת שלי, במה שאני, לומר באמת יום אחד - 'אני רוצה'.

” (אלול - לחדש את הקשר, שיחה בישיבת תקוע, י”ד אלול תשס”ד)

לשוב אל ה' - ליקוט אלול ותשובה

ליקוט של קטעים קצרים משיחות ומאמרים של הרב הנוגעים, מאירים ומעוררים צדדים שונים של חודש אלול והתשובה.

לאן הוא מתכוון לפנות ומה הוא רוצה
להפיק מתוך החיים האלה.

(ח"י אלול תש"ס)

הסבר פנימי יותר למתרחש בחודש
אלול הוא עניין ההארה הפנימית, מאור
הפנים של מעלה, המגיעים אל האדם
בתקופה זו. בדרך כלל השתקפות של
אור עליון מתגלה רק לאנשים מסוימים,
וגורמת להם להתעורר בתשובה על
העבר ולנסות לתקן את ההווה והעתיד.
ואילו האור העליון המתגלה בחודש
אלול, גם אם הוא אינו מתגלה בבהירות
לכל אדם מכל מקום הזוהר שלו מעורר
באדם הרגשות המעניקות לו כוח לחולל
שינויים בתוכו פנימה.

זאת ועוד: ההרגשה הפנימית של "המלך
בשדה" - ההרגשה שיש פחות מכשולים

העניין של חודש אלול הוא לא שאדם
עושה תשובה על העבירות שהוא עבר
- זה לא הדבר הכי חשוב, ולא שהוא
יושב וחושב על כל המצוות שהוא מתכוון
לעשות - שזה גם כן, או שהוא יעשה
או שהוא לא יעשה. העניין של חודש
אלול הוא שאדם עושה כמו שאומרים
בסליחות: 'נחפשה דרכנו ונחקרה' -
כלומר, שאדם בוחן את השאלה 'לאן אני
הולך?' אני הולך ועושה כל מיני דברים,
דברים טובים ודברים פחות טובים,
ואחרי כל הדברים האלה שאני עושה,
אני צריך לבדוק לאן אני הולך. אדם צריך
למצוא את את הקוארדינטות שלו, לאן
הוא הולך עם כל החיים שלו? השאלה
היא לא מה אדם עושה ברגע נתון אלא
לאן הוא מתכוון ללכת בכל החיים שלו.
את העניין הזה אי אפשר לתקן על ידי
טקסים או מעשים חיצוניים. אדם צריך
לנווט את עצמו לכיוון שאליו הוא בעצם
הולך. בחודש אלול אדם יכול להחליט

ומעצורים בדרך אל המלך ושאפשר, אולי, להציץ פנימה ביתר קלות, ותחושת קרבתו של המלך והגנתו היתירה - עשויה לגרום לאנשים מסוימים לשאול את עצמם: האם אני ראוי להיות בקרבה כזאת? ושאלה זו יש בכוחה להניע אותם לנקות קצת את הלכלוך שדבק בהם, לתקן מעט את הקרעים; שהרי עכשיו, כשהמלך איננו מרוחק ומנותק אלא כל כך קרוב, בושה גדולה היא להיראות בפניו בצורה פגומה כל כך. עם זאת, ההרגשה הכללית של קירבת ה' נותנת לאנשים יותר אומץ להתקרב עוד יותר, ולפיכך - גם להשלים את מה שלא עשו כראוי קודם לכן.

(עניינו של חודש אלול)

משה רבינו היה בהר סיני שלוש פעמים ארבעים יום. הוא היה ארבעים יום ממתן תורה ואילך. אחר כך ארבעים יום לבקש מחילה וסליחה לישראל, ואחר כך עוד ארבעים יום שהם למעשה מראש חודש אלול עד יום הכיפורים - לפי מה שכתוב במשנה - שביום הכיפורים ניתנו הלוחות השניות, וזה סוף ארבעים היום האחרונים של משה רבינו; הווה אומר שמשה רבינו היה בהר מראש חודש אלול עד יום הכיפורים - ולכן הימים הללו הם ימים מיוחדים שבהם יש התגלות של חסד בדרגה גבוהה יותר.

אלו ימי הרחמים. מדוע? מפני שבימים

האלו 'אני עמדתי בהר כימים הראשונים'. הימים ה'ראשונים' הם מה שנקרא במקום אחר 'ימי קדם'. הימים שלפני היות עולם. מצב הוויה אחר ששייך לבחינה של 'קדם', שהוא כשלעצמו מבטא את מה שנמצא לפני, את מה שנמצא שלא בתוך המערך של הזמן.

(ביאור לקוטי תורה, ד"ה ביאור מאמר אני לדוד)

אלול הוא חודש שלם, אם אדם רוצה לעשות תשובה, לא במובן של שינוי מהות מקצה לקצה, ומאידיך גיסא גם לא על דברים של מה בכך. בשביל תשובה מן הסוג הזה אפשר לעשות תכנית. אדם יכול לעשות תוכנית עבודה. יש חודש שלם של עשרים ותשע ימים, אפשר לחלק את הימים ולהחליט על מה אני רוצה לעבוד במשך החודש, יש כל מיני דברים שאני יכול לעבוד עליהם.

תשובה כזו היא לאו דווקא במובן של למצוא חסרונות ופגמים, היא יכולה להיות תשובה במובן של לעשות תיקון, אני רוצה לשנות איזה עניין בתוך חיי - אז אני עושה תוכנית עבודה. מיום ד' עד ט' באלול אני יושב וחושב איך אני עושה תיקון תפילה - כמה תפילות אני לא מתפלל כמו שצריך; אז אני עושה תיקון תפילה. ובימים אחרים אני עושה תיקון מצווה אחרת, אני עושה את תיקון חיי באופן כללי. האם אני עושה חודש אלול כזה, אז כשמגיע ראש השנה - אני יכול

מצב רוח רע הוא אחד מאבות נזיקן החמורים. הלא כשבן אדם נמצא במצב רוח טוב - זה לא בדיוק הזמן שבו הוא מועד לעבור עבירות. לעומת זאת, כשבן אדם נמצא במצב רוח רע, זה זמן שבו הוא שפוף והולך. וכבר אמרו כמה אנשים גדולים שכאשר השטן המשחית מפתה אדם לעבירה, יש לו שני חשבונות: חשבון קטן וחשבון גדול. החשבון הקטן הוא שכן אדם יעשה עבירה, והשטן יוכל לאסוף אותה באוצרותיו. החשבון הגדול הוא שלאיש הזה תהיה אחר כך מרה שחורה מחמת העבירה הזו ואז הוא מרוויח עליו את הכסף הגדול. כלומר העבירה הראשונה היתה ההשקעה קטנה; הרווח הגדול הוא שלאחר מן האדם נעשה כולו במרה שחורה, ואז הוא נעשה טרף קל.

(שיחה, ג אלול)

המהות הבסיסית של התשובה, התמצית, היא לשוב אל ה'; ולכן השם של זה הוא 'תשובה', שם שלא אומר לא חרטה ולא צער ולא ייסורים, אלא רק בפשטות - לשוב אל ה'. התשובה, בסופו של דבר, לא קשורה בכלל לעבירה, אלא קשורה למה שאפשר לקרוא לו 'המצב האנושי', ובאופן אחר 'המצב העולמי'. התשובה קשורה לכך שיש עולם, והעולם מנותק מהקב"ה. יש חלקים של העולם שנמצאים במרחק גדול ויש כאלה שנמצאים במרחק קטן יותר, המשותף לכולם הוא שהם מנותקים, אותם.

להגיד שהחודש הזה היה חודש של תיקון אמיתי.

(שיחה בישיבת תקוע, הכנה לראש השנה תשע"ד)

למילה תשובה יש משמעות ברורה: לחזור ולשוב אל ה'. המילה תשובה לא כוללת בתוכה ייסורים, עינויים וסיגופים או דברים אחרים. המילה תשובה אומרת לחזור. וכשאדם רוצה לחזור אין טעם להתעסק עם כל מקומות האופל שהוא היה בהם. ייתכן שאדם באמת היה בכל מיני אפילה, הלא אפילו לאנשים שחיים, פחות או יותר, באורחא דמהימנותא, יש לפעמים מין חורים אפלים של יום, יומיים, שלושה, או אפילו חודשים, שבהם הם נכנסים לעבירה שגורת עבירה, עד שבסוף הם מצליחים איכשהו להיחלץ מתוך האפילה הזו. כאמור, לנסות לעשות כפרה על כל העבירות - זה מאד קשה. אז מה אפשר לעשות? כתוב שאם אדם נכשל אדם בעבירה - מה יעשה? אם היה רגיל לקרות דף אחד קורא שני דפים, ואם היה רגיל לשנות פרק אחד ישנה שנים. אדם שעבר עבירה עשוי לנסות להלקות את עצמו על העבירה הזו. אולם אחרי הכל, זו לא הדרך לשוב. והדרך לשוב היא ב"עשה טוב". ה"עשה טוב" הוא דבר גדול. אי אפשר לגרש חושך במקל; הוא פשוט לא מסתלק. כל אותם הדברים הרעים שבטלה גורמת או שמצב רוח רע גורם - צום לא מתקן אותם.

שיש פער, הבדל ומחיצה בין העולם והקב"ה. התהום בין העולם ובין הקב"ה היא תהום שווה אצל כל הנבראים הנוצרים והנעשים. הן לגבי יצורי מעלה והן לגבי יצורי מטה יש את אותו עניין ואותו בעיה של מרחק מפני שבסופו של דבר הקטנים שבקטנים, הנמוכים שבנמוכים כמו הגבוהים שבגבוהים נמצאים כולם במרחק אחד מהקב"ה. מהצד הזה, העניין של התשובה הוא הדחיפה הראשונה שיש ליצורים לחזור אל ה'. התשובה הראשונה היא לחזור אל ה', היא לא תלויה בעבירה אלא במה שגרם לה.

מבחינה זו תשובה היא החזרה אל המקור הראשון, אל הקב"ה. זו המהות של התשובה שלא תלויה בחטא אלא במצב העולם. התשובה בתמצית ובמהות היא לא על העבירה. אלא היא רפואה לדבר הרבה יותר בסיסי - היא רפואה למציאות של העולם. יש עולם, יש מציאות מוגדרת, מוגבלת ומנותקת - מעבר לה יש דבר שנקרא תשובה, שאומר שיש דרך לחזור, שיש לנו דרך לשבור את המציאות של העולם.

(שיחה לפרשת ניצבים)

יש בתשובה מאהבה כל מיני דרגות. כתוב: ואהבת את ה' אלוך. יכול להיות שאני אומר את זה, יכול להיות שאני גם מתכוון לזה. ויש מין שאלה שתמיד

נשאלת - 'כמה?' ו'איך?' 'כמו מה?' אהבת ה' זה כמו שמגרדים אותי בגב כשמגרד לי? אהבת ה' זה כמו לאכול ארוחה טובה? כמו מה זה?

כתוב בתורה 'ואהבת את ה' אלוך', ובאמת לא כתוב איך. אבל יש לנו בני"ך ספר שכתוב עליו שהוא 'קודש קודשים', שלא היה כדאי העולם כיום שניתן בו שיר השירים'. והוא מדבר על העניין הזה... שם יש דימוי בין אהבת ה' לאהבה אחרת; והשוואה שאמרת איך צריכה אהבת ה' להיות. זה אגב כתוב אפילו בספר כמו התניא, ושם כתוב איך צריך לאהוב את ה': "בחשיקה וחפיצה ונפש שוקקה".

כתוב ששכם בן חמור 'חשק' בנערה, משם אנחנו לומדים מה נקרא עניין של אהבה, והוא היה מוכן למול את עצמו. זה חלק מהעניין של החשיקה, ושל החפיצה, ושל הנפש שוקקה. זוהי תשובה ממין אחר.

(שיחה בישיבת תקוע, ו' תשרי תשס"ז)

יש דרשה עתיקה על הפסוק במזמור נ"א, "למנצח מזמור לדוד בבוא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע". לכאורה, הלשון של הפסוק איננה טובה. אם הוא היה כתוב בצורה בהירה הוא היה כתוב כך: בבוא אליו נתן הנביא על אשר בא אל בת שבע. ופירושו את הפסוק כך: שהתשובה של דוד המתוארת במזמור נעשתה "כאשר בא אל בת שבע" -

תמציתה של התשובה, בכל עניינה ובכל אופניה, היא הכנסת האדם את עצמו למעמד של נכונות להשתנות, למצב שבו מבחינתו מה שהיה עד עכשיו לא חייב להימשך באותו אופן גם בעתיד. הנקודה הראשונית של התשובה היא עצם הרצון והחפץ להשתנות. וכשאדם מכניס את עצמו למצב של תשובה, כשהוא מגיע לנקודה של החפץ להשתנות לאמיתה, באותה שעה הוא יכול, עקרונית, לפתוח את עצמו לסוגים ודרגות של טהרה, החל מטהרה לחולין ועד לטהרה לקדשי קודשים. סוג הטהרה אליו הוא יגיע תלוי במידה רבה באדם עצמו, בשאלה לאיזו טהרה הוא רוצה להגיע. אדם יכול לחזור בתשובה על דרך המינימום, אבל הוא גם יכול לחזור בתשובה של פרישה מכמה שרצים גדולים שכרוכים בו, והוא יכול גם לחזור בתשובה שתהיה שינוי גדול של המהות, שינוי של הדרגה בקודש.

(הכותרת והבסיס של התשובה, שיחה בישיבת תקוע)

אחד העניינים שבהם אדם עלול להיכשל כשהוא עסוק בעלייה ובהתרוממות הוא אהבת ישראל. זהו עניין שצריך לבדוק אותו שוב ושוב, משום שאהבת ישראל היא גם הדרך לאהבת ה', וגם המבחן לאהבת ה' - האם תורתו ועבודתו של אדם עשו בו שינוי או לא; האם אדם באמת מכוון למהות הפנימית או שהוא

כלומר שההתלהבות שלו בזמן התשובה היתה כמו ההתלהבות בזמן העבירה, כאשר בא אל בת שבע. כך צריך לעשות תשובה - באותה התעוררות ובאותו כוח שבהן נעשתה העבירה. חודש אלול הוא סוף השנה. אולם בישיבות הוא גם התחלת השנה, וזה גותן לו משמעות אחרת. מה שראוי לעשות בחודש אלול זה להוסיף ולהרבות בכל דבר טוב שאדם יכול לעשות.

(שיחה, ג' אלול)

כשאדם טמא טובל במקווה, הוא יכול להחזיק את עצמו, ברגע שבו הוא עולה מהמקווה, בדרגת הטהרה שהוא רוצה: טהרה לחולין, לתרומה, לקדשים או לדרגות אחרות. אם הטובל רוצה לעלות לשם טהרה לחולין, למשל, הוא עולה ונהיה טהור לחולין, אבל הוא איננו נעשה טהור לתרומה, או לדרגות הטהרה הגבוהות יותר. מכאן שאף על פי שעצם הכניסה למקווה מטהרת את האדם (ולעניין טהרה לחולין ייתכן שאפילו טבילה באונס בלי שום כוונה עולה לאדם), בכל זאת כוונתו של האדם קובעת לאיזו מדרגה של טהרה הוא מגיע, אם הוא מגיע לטהרה גבוהה או לטהרה נמוכה. באותו אופן, גם בענייני תשובה אדם יכול להחזיק עצמו בכל דרגת טהרה שהוא רוצה.

בסך הכל משחק במחשבות ורעיונות. אהבת ישראל היא מבחן אמיתי משום שבדרך כלל לא מדברים עליה בחוגים של יראי שמיים.

מצוות התשובה לא

נזכרת בתורה מפני

שמצוות התשובה

היא בעצם -

'היה יהודי'.

עשה מה שאתה

צריך לעשות.

עשה זאת בתכלית

השלמות שאתה

יכול לעשות'.

זוהי תשובה.

כך פירשו את מה שנאמר על אנשי סדום, שהם היו "רעים וחטאים - לה' מאד"; אנשי סדום אמנם היו רעים וחטאים, אבל בכל מה שנוגע לה' - הם היו "מאד". יכול להיות שבסדום היו לא מעט אנשים שהידרו והניחו שני זוגות או אפילו ארבעה זוגות של תפילין, בזמן שענייני בין אדם לחברו כלל לא נגעו בהם. אדם ירא

שמים בדרך כלל לא שומע על הצורך להיזהר ולדקדק גם במצוות שבין אדם לחברו, וממילא בשעה שהוא נתקל בהם אין לו את התחושה שהוא עומד, כביכול, תחת הפיקוח של קיצור שולחן ערוך. ברגעים כאלה מתגלה האדם עצמו בלי כחל ושרק, ולפעמים הוא מתגלה כבריה תחתונה שבתחתונות.

(הכותרת והבסיס של התשובה, שיחה בישיבת תקוע)

צריך לעבוד על תשובה כמו שעובדים על בריאות. אדם עושה מעשה שאיננו נכון ואיננו ראוי, מעשה שלא יעשה, ואחר כך הוא מרגיש שהוא גרם לעצמו נזק: שבר יד, שבר רגל או כל נזק אחר, והוא פשוט מנסה לחזור למצב הנכון. אדם שחוזר בתשובה עורך חיפוש, אבל זה איננו חיפוש של איזו מציאות מיוחדת שקוראים לה 'תשובה', אלא חיפוש של ההווה הנורמלית, של הדרך להיות אדם בריא. ייתכן שזהו החיפוש הכי קשה.

מהות התשובה איננה מוגדת במעשה מסוים אחד, אלא היא מין ציווי כללי. מהות התשובה היא מהות ההווה כמו שהיא צריכה להיות. הציווי לשוב בתשובה הוא כמו רופא שאומר למטופל - 'היה בריא'. מצוות התשובה לא נזכרת בתורה מפני שמצוות התשובה היא בעצם - 'היה יהודי'. עשה מה שאתה צריך לעשות. עשה זאת בתכלית השלמות שאתה יכול

לעשות'. זוהי תשובה.

אנחנו צריכים נקודת מוצא במרחב אחר

...כשמדברים על חודש אלול כחודש שבו עושים תשובה - זה לא מפני שהתשובה מתחילה ונגמרת בחודש הזה, אלא מפני שיש בו יותר התעוררות לעניין. כמו אדם שכל השנה כולה חוטא ומחטיא את גופו בגשמיות - אוכל את מה שאינגו צריך ושותה את מה שאינגו צריך וכך הלאה - ואחר כך יוצא לשבועיים לפנסיון, כמו שהיו יוצאים פעם, כדי להבריא את עצמו. חודש אלול הוא מעין פנסיון של שלושים או ארבעים יום - מראש חודש אלול עד אחרי יום הכיפורים. האמת היא שלא מבריא מכך באופן כל כך ברור, אלא שבמשך הזמן מתרחש איזה תיקון או שינוי, מפני שכל העניין לא נועד לתקן דבר מסוים, אלא הוא עניין כולל מאד.

(מהי תשובה, שיחה בשיבת תקוע)

התשובה קדמה לעולם מפני שהיא התרופה-שכנגד לעולם. העולם הוא מעין צעיף, מקום שבו המציאות החיצונית גלויה ואילו הקב"ה נעלם. אמנם, אין כל כורח לעשות תשובה: זו "רק" אפשרות. אלא שהאפשרות הזאת חייבת להיות קיימת עוד בטרם היות העולם, שאם לא כן לא היה העולם מאפשר אותה. לפי החוקיות של העולם, אין שום נקודה שממנה יש דרך יציאה. חוקי העולם כובלים אותנו במסגרת פנימית וחיצונית של סיבות ומסובבים. כדי לצאת מהם

בגיאומטריה פרויקטיבית אפשר להפוך מרובעים לקווים, עיגולים, קווים, עיגולים לאליפסות וכו', על-ידי פרוייקציות, השלכות, מסוגים שונים. אבל יש דבר אחד שאי-אפשר לעשות בה, והוא להפוך שמאל לימין. השמאל והימין הם קבועים, ויש רק דרך אחת לשנותם: על-ידי יציאה מעולם תלת-ממדי לעולם ארבעה-ממדי. רק בתוך הממד הרביעי אפשר להפוך את השמאל לימין. זהו, כמובן, משלל מציאות שלנו. אנו חיים בעולם תלת-ממדי הכובל אותנו לסוג מסוים של חיים. חוקיו של העולם הזה אינם קשורים בהכרח לטוב ורע: הכבילה היא בעצם היותנו חלק ממציאות חיים מסוימת. כדי לצאת מתוך המציאות הזו צריך איכשהו לצאת אל מחוץ לעולם. האפשרות והיכולת להיחלץ מן החוקיות הזו היא הבסיס התיאורטי, התיאולוגי והמטפיזי של התשובה. ואכן, נאמר שתשובה יכולה לפעול רטרואקטיבית ולהפוך זדונות לשגגות, ואפילו לזכויות. התשובה מאפשרת להפוך את השמאל לימין, לשכתב את העבר ולכתוב עבר חדש.

("תשובה קדמה לעולם")

יש חשבון של חודש אלול, שעבר זמן, עברה שנה - אז מה השתנה? האם אני הולך בכיוון? השאירו אותי כאן ואני צריך

ל"לב נשבר". במקום שאדם יגיע ל"לב נשבר" על ידי שלא יאכל וישתה, הוא יכול לעשות זאת על ידי שיסתכל בפניו בראי. ואם לא ייהנה אז ממעלותיו, אלא יעשה חשבון אמת של חובותיו, הוא יכול להגיע לאותן התוצאות וביתר שאת. הזעזוע יכול לבוא גם מהצטברות של דברים. דומה הדבר לאדם שעובר על מאזן החברה שלו. מעולם לא היה לו הפסד גדול מספיק כדי לגרום לזעזוע, אבל כאשר הוא יושב ועושה את החשבון הוא מגלה שבכל יום היה לו הפסד קטן, ולבסוף הוא מגלה שבסך הכל לא רק שלא היה ברווח, אלא הוא עומד קרוב לפשיטת רגל. נמצא שגם אם לא היה בתוך חייו שום דבר מיוחד שיעורר בו זעזוע, הרי שעל ידי החשבון הכללי הוא יכול להגיע לזעזוע ולב נשבר.

"על כל פשעים תכסה אהבה". על אף שאדם יודע את חטאי עצמו יותר משהוא יודע על כל אדם אחר, האהבה העצמית מכסה את הכל, מטשטשת את חומרת הדברים ומקהה את עוקצם. ולכן כאשר אדם רוצה באמת להגיע לשבירת הלב ולא ל"הרגשה טובה", הוא צריך לדאוג שלא לכסות אלא לחשוף את הפשעים שלו. לעשות חשבון נוקב עם עצמו ולגלות בתוכו את החסרונות והפשעים והירידה והבזיון שבקרבנו. הוא צריך לפעול בניגוד לנטייה הטבעית לכסות את הדברים ולא להביט בהם, הוא צריך להעמיד אותם מולו, להכריח את עצמו להתבונן בתמונה הזו עד כדי בחילה, עד שיגיע לאותה הרגשה של נמיכות הרוח,

להבין שבסופו של דבר אני מיועד ללכת אל הקב"ה. "שובו בני אדם" זו קריאה גדולה; לא 'שובו חוטאים' לא 'שובו פושעים' לא 'שובו רשעים' - אלא "שובו בני אדם". יש דרך; הקב"ה השאיר אותי פה במקום הזה, כל אחד במקום שלו בפניה שלו ואני נמצא באיזה דרך לשוב, אני מסתכל ואני צריך לעשות בדיקה - איפה אני נמצא בתוך הדרך הזו? אני נמצא יותר קרוב או יותר רחוק?

זה כמו שמישהו שוחה בנהר וחותר, והוא עומד מול הזרם. הוא חותר וחותר ומזיע והוא כל הזמן עסוק בלהזיע, והוא לא מסתכל ורואה שעכשיו אחרי כל הזיעה שלו הוא נמצא קילומטר יותר רחוק ממה שהוא היה בהתחלה, הוא נגרף לאט לאט... הוא יושב ומזיע אבל הוא לא אז קדימה בכלל. אצל כל בן אדם עוברת שנה והוא עושה חשבון: אז עברה שנה, הזמן התגלגל ועבר וגרף אותי - איפה אני נמצא? האם זזתי הלאה? האם שבת? יכול להיות שמתברר שאני לא עשיתי שום דבר.

(שיחה לפרשת ניצבים)

כשאדם עורך חשבון נוקב עם עצמו (ובאופן וברצינות שאדם עושה את החשבון של ענייניו שלו, שהרי הוא "בעל החשבון") של כל מעשיו ודבריו שעברו, לאיזה צד הם שייכים, אם לצד הקדושה או לצד הטומאה, אפשר גם כך להגיע

של "לב נשבר ונדכה".

(ביאור תניא, אגרת התשובה ז')

תמצית הענין של תשובה היא תפנית. היה מי שתיאר את זה במשל יפה, שהוא לא שלי: נניח שאני הולך לכיוון מסויים, לדוגמא צפונה, והולך והולך. איך אני אגיע דרומה? העצה הכי טובה לכך היא פשוט להסתובב לכיוון הנכון. לפעמים אדם מסתובב 180 מעלות ולפעמים הוא מסתובב קצת פחות, אבל זה כבר תיקון ושינוי. אמנם, לאחר הסיבוב יש עדיין הרבה מה לתקן, אבל עיקר העניין הוא שינוי הכיוון. אדם יכול לעשות שינוי קטן, החלטה לשנות כיוון. כאשר אני הולך באפיק מסוים, לא רק שאני ממשיך ללכת בו אלא אני גם מעמיק אותו. סיפרו על אדם, שהיה בחור דתי, שנפצע במלחמה ובזמן הזה הוא נהיה "בעל תשובה".. משום שהיה הבדל משמעותי בין איך שהוא היה לפני הפציעה לבין איך שהוא יצא מהבית חולים. תשובה זה לא שינוי של פרט, אלא שינוי במהותם של דברים.

(שיחה בישיבת תקוע, ד' תשרי תשס"ט)

השלב הראשון שניתן לעשות בדרך התשובה הוא להגיע להתעוררות של רחמים רבים. אכן לא כל אדם זוכה

ולא כל עת ראויה לכך, שאדם ירגיש את הצמאון לאלקי, ואולם התעוררות הרגשת הרחמים היא פשוטה יותר וקלה יותר להשגה. על האדם רק להתבונן היכן הוא עומד, להביט בירידה ובהשפלה של נשמתו בתוך הטומאה, ומן הצד השני להתבונן במקורה של נשמתו בקדושה האלקית - וממילא תתעורר מידת הרחמים. בשלב זה אין הוא נדרש לבנות דבר בתוך עצמו, ואין הוא נדרש להתייחסות מעבר לזה. כי עצם התחושה הראשונית של רחמים, כלפי השכינה שבגלות, והקב"ה הנקרא "מלך עלוב", יש בה כדי לדחוף אותו לעשות דבר, לשנות את כיוון חייו.

(ביאור תניא, אגרת התשובה ז')

אני מדבר כעת על הדברים הפנימיים, על הרגשות. על החלק שהוא לא חלק המעשה אלא החלק של ההתייחסות הפנימית. זה שבני אדם הם שומרי מצוות זה בעצמו מטה אותם לעשות את הדברים לפי כך וכך סעיפים. וממילא אדם אומר לעצמו: אם עשיתי את כל הסעיפים הדרושים - זה בסדר, מילאתי את חובתי. כל החיים הדתיים נעשים בנויים על השאלה: איך למלא את חובתי, כל חיי הדתיים זורמים לזה שאני אעשה עוד דבר, שאקיים עוד סעיף. נניח שהחלטתי לשדרג את חיי הדתיים, אז מה אני עושה? אני אלך לעוד שיעור גמרא. ואם אני לא אלך לעוד שיעור גמרא אני

אבדוק עוד פעם את המזוזות ואני אמצא מזוזות יותר מהודרות. אני לא מדבר נגד זה, הדברים הללו חשובים אבל הם לא נוגעים במהות הזו של הקשר. זה כמו שכן אדם בא הביתה והוא מרגיש טוב, אני אולי חטאתי אולי אפילו לא חטאתי, טוב, נביא לאשתי מערכת חדשה של סכו"ם... טוב ויפה, קניתי כך וכך סכינים ומזלגות, אבל לא קניתי אהבה חדשה. אני לא מתנגד לדברים הללו, לא בחיי הנישואין וגם לא במערכת יחסים שיש לנו עם הקב"ה, אני רק אומר שאחרי כל הסעיפים האלה, איפה הקשר? איפה האהבה?

(שיחת הכנה לסליחות, תש"ע)

התשובה מחייבת אפוא את האדם למאמץ יוצא מן הרגיל, ליציאה אל מחוץ לתחומים ולאפשרויות הרגילות של ה"אני". על אף שהתשובה יכולה להיות מעשה מתמיד בחייו של אדם, אין היא מסתפקת בשיגרה של חיים; שכן גם אם התשובה היא מתמדת, היא מחייבת בכל פעם מחדש את ההינתקות מן העולם, את היציאה אל מחוץ לגדרים ולחוקים.

האדם הוא אמנם בעל בחירה במהותו, ויש בכוחו לשנות את דרכו; ואולם כדי לעשות את התפנית הזו בפועל, אין די בשינוי סתמי של כיוון, של הליכה, וגם אין די בכך שהוא מכיר בפגמיו ובריוחוקו מן הקדוש ברוך הוא. התשובה בפועל

דורשת כוח ממקור עמוק יותר; שורש של שאיפה וגעגועים הנובעים במובן מסוים מתוך הרגשת הייאוש. הייאוש הזה - ובאופן פרדוקסלי, החטא - הם שחושפים באדם את השורשים, ומכאן גם את הכוחות לדלג אף אל מעבר לעצמו, ועל ידי כך אף מעבר לחוקים הקובעים והיוצרים את סדר העולם.

המאמץ הנואש של האדם להינתק מעברו מעלה אותו אל שיאים, שההולך בדרך הישרה אינו יכול אף להרגיש בחסרונו. אותה הכרה של מחסור ושל צמא שבמובן מסוים אינה נמצאת אצל זה שלא חטא; אותו צימאון ואותה תשוקה שמתעוררים בו, הם אלו המאפשרים לבעל התשובה לשבור את מערכת חייו.

"התשובה", שלושה עשר עלי השושנה)

התמצית של תשובה, שהיא בעצם מה שאדם אומר "אני חוזר ב". אני חוזר בי. אני חוזר בי פירושו שהלכתי באיזשהו כיוון ועכשיו אני משנה את הכיוון. זאת אומרת במובן מסוים, הלכתי מהלך מסוים, ועכשיו אני צריך לחזור. אחד הנוסחאות שאומרים בוידוי היא "תעינו". כן, בת' של הוידוי אומרים תעינו. מה פירושו של דבר? הלכנו בדרך לא נכונה. הלכנו בדרך לא נכונה ומשום כך אני חוזר. מתי אני מגלה שתעיתי? בדרך כלל כשאני נתקל בקיר, בחיה רעה, באיזשהו דבר. וזה גם הטעם מדוע אדם

מרחק אחר.

זהו משל; יהודי ירא - כבר כשנכנס ראש חודש אלול מתחיל לפחד, יום הדין יבוא בקרוב והוא חושש מה יהיה בגורלו, יהודים אחרים לא מפחדים. כשמגיעים ימי הסליחות אז גם יהודים יותר פשוטים מתחילים לחשוש ולרעוד, אבל יש מישהו שלא דואג לא לפני ולא אחרי - הסוס..

(שיחה בישיבת תקוע, ט אלול תשע"ד)

יש בחודש אלול מתנה, מתנת חסד, שאינה שייכת ליום מסוים או לחוויה מיוחדת אלא היא מתנה כוללת: הארת פנים של מעלה. במזמור התהלים שמקובל לומר בימי החודש, מזמור כ"ז, מובעים לא רק הרצון והכמיהה להתקרב אל הקב"ה אלא גם רגש נוסף, אולי בסיסי יותר: הביטחון בכך שגם אם לא נשאר לו לאדם בעולמו שום דבר להישען עליו, הרי הקב"ה נמצא תמיד, והוא תמיד מחכה לו לאדם בחיור.

(מתוך "עניינו של חודש אלול")

איננו עוסק כרגיל תשובה בזמן שהוא מהלך באיזה עיצומו של יום בהיר, והכל נוח לו, שפתאום הוא יעשה תשובה? אני מסתובב משום שאני מתחיל לגלות, כמו שאנשים מגלים שאני הולך כל הזמן בסיבובים, במעגלים, ואני חוזר לאותה נקודה, או משום שאני מגלה שנתקלתי במשהו שאליו אני לא רציתי להגיע. אני זוכר פעם, כשהייתי נער קטן, ניסיתי ללכת מה שקראו לזה הדרך הרומית למוצא. אני לא ידעתי את המקום, אני הלכתי לבדי. הלכתי לבדי, ומצאתי את עצמי במזבלה.

(שיחה, ז' אלול תשמ"ט)

יש סיפור: מישהו שנסע בעגלה טעונה בסחורה שלא שולם עליה מכס, הוא היה צריך לעבור את הגבול, ובמקרה שיהיו בדיקות בגבול הוא עלול להיכנס לצרות גדולות. כשהגיע העגלה 100 ק"מ מהגבול, התחיל בעל הבית לחשוש: מה יהיה אם יתפסו אותו, איזה צרות יהיו לו- יחרימו לו את כל הסחורה בנוסף עוד ישלם קנס, ואולי אף יכנס לבית הסהר וכו' וכו'. והעגלון נוסע ושורק.. כשהגיעו 10 ק"מ מהגבול גם העגלון התחיל לחשוש: אם יתפסו את הסחורה, המוברחת- גם הוא עלול להיכנס לצרות, אז הוא גם כן התחיל לפחד. מי עבר את הגבול בלי פחד בכלל? הסוס... הסוס לא פחד, לא במרחק 100 ק"מ ולא בשום

המלך בשדה

קטע מתוך שיעור בלקוטי תורה, ד"ה 'אני לדודי'

כזא), ותוקעים בשופר בבוקר - ובכל זאת, חודש אלול אינו נראה חודש אחר. לעומת זאת למנהג הספרדים ושאר העדות, שאומרים סליחות מראש חודש אלול ואומרים גם כן י"ג מידות - לפחות יש הרגשה של ייחוד של חודש אלול.

אם כן, חודש אלול הוא ימים של חול, למרות שיש בהם התגלות של י"ג מידות: אך הנה יובן על פי משל: למלך, שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה. ואז, כשהמלך בשדה, רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו, והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות, ומראה פנים שוחקות לכולם. ובלכתו העירה הרי הם הולכים אחריו. ואחר כך, בבואו להיכל מלכותו, אז כל המצב הזה משתנה בבת אחת - אין נכנסים כי אם ברשות, ואף גם זאת - המובחרים שבעם, ויחידי סגולה.

כשהמלך בהיכלו, מי יכול להיכנס אל המלך? אל המלך אי אפשר להיכנס לראות אותו מי שרוצה ואיך שהוא רוצה, אלא רק צריך לבקש רשות, וגם אחרי בקשת הרשות, לא מרשים לכל אחד, אלא דורשים לצורך זה אנשים מיוחדים שהם מרואי פני המלך. אבל כשהמלך

והנה נודע שבאלול הוא זמן התגלות י"ג מדות הרחמים, ככה מובא בכל מיני מקומות. ולהבין זה, אם כך הוא, כי למה הם ימות החול ואינם יום טוב כמו שבתות יום טוב, שבהם התגלות אלוקות בחינת הארת אלוקותו יתברך? ובפרט בעת זמן י"ג מדות, שהם הארת העלינות מאד, והם מתגלים ביום הכיפורים. ובודאי יש הפרש גדול בין יום הכפורים ובין אלול.

בעצם, ההתגלות של י"ג מידות שייכת בעיקר ביום הכיפורים. ביום הכיפורים, כשיש התגלות י"ג מידות - עושים אותו יום צום, היום הגדול, היום הנורא, יום צומא רבא, יום שלא אוכלים ולא שותים ויושבים כל הזמן ומתפללים. בחודש אלול לכאורה היו צריכים להיות כל הדברים הללו; אם חודש אלול הוא הזמן של התגלות י"ג מידות הרחמים - מדוע לא עושים את החודש הזה ליום טוב? זה עוד יותר בולט למנהג האשכנזים לפיו מתחילים לומר את הסליחות בערך שבוע לפני ראש השנה. אמנם, גם לפי המנהג הזה, רוב חודש אלול יש בו איזה שהם סימנים של יחוד, אבל סימנים מאד קלושים: נהוג בכל ישראל שאומרים "לדוד ה' אורי וישעי" (תהילים

אמנם, כל אחד מקבל את האפשרות לרוץ אחרי המלך ולדבר איתו, אבל העניין של הגילוי של מחילת העוונות וכפרת החטאים שביום הכיפורים, שמתייחס לאדם המסוים - הוא אינו נמצא בחודש אלול, מפני שכאן יש רק 'המלך בשדה'. צריך לזכור שלפי זה, המלך בשדה הוא לא רק המלך בגילוי, אלא גם המלך באופן אחר של התגלותו,

חודש אלול
זה סוג של
פגישה של מלך
בשדה, אז פוגשים
את הקב"ה בשדה.
אפשר לקרוא לזה
'פגישה לא פורמאלית'
- אף על פי שהמלך
הוא אותו מלך,
הפגישה היא
ממין אחר.

פחות מחייב ופחות נותן. אני יכול לעשות ראיון עם המלך בהיכלו, ואני יכול לראות את המלך בשדה. המלך שאני רואה

בשדה - כל אחד מסתכל, וכל אחד אומר שלום. לכאורה המלך הוא אותו מלך, אבל יש הבדל בין ההתגלות של מלך בשדה וההתגלות של מלך בהיכל. כשהמלך נמצא בהיכל הוא מופיע באופן אחד, וכשהוא נמצא בשדה הוא מופיע באופן אחר; בשדה אפשר לראות אותו.

וכך הענין על דרך משל: בחודש אלול יוצאין להקביל אור פניו יתברך בשדה.

חודש אלול זה סוג של פגישה של מלך בשדה, אז פוגשים את הקב"ה בשדה. אפשר לקרוא לזה 'פגישה לא פורמאלית' - אף על פי שהמלך הוא אותו מלך, הפגישה היא ממין אחר.

אחד הדברים שמופיע בעניין של המלך בהיכל לעומת המלך בשדה הוא, שכשהמלך בשדה כל אחד יכול לבוא ולראות אותו, וכולם באים לראות. בזמן זה המלך הוא כאילו גלוי וחשוף לעיני כל, ומצד שני, החשיפה הזו גם אינה קובעת יחסים של שיחה - אני מצידי צועק יחי המלך, והמלך מחייך לכולם כאחד. לעומת זאת, כשיש פגישה עם המלך בהיכל, הפגישה היא ממין אחר, יותר קרובה ואינטימית, ובפגישה הזו אני יכול לבקש דבר באופן הרבה יותר ספציפי, אלא שכאמור, כדי להגיע אליה אני צריך לעשות הכנות.

ההתגלות של חודש אלול היא כאילו בדיפוזיה, ולכן הימים הללו הם ימי חול.

ברור, אני יכול באמצע השיחה לעשות את הסיבוב הזה. אני פוגש מישהו, וזו פגישה שאני חייב לעשות אותה מאיזו שהיא סיבה, ואז היחסים שלי אליו הם בבחינת אחור - הוא נמצא ואני מגיב 'בבחינת אחור': אני שומע כל דבר,

אכדי לקבל את הארת
הפנים אני צריך גם כן
לעמוד אל מול
המלך בפני. מהם
הפנים שלי? הפנים
שלי הם לא באיזה
צד אני פונה, משום
שהבחנה של פנים -
אחור אינה הבחנה של
כיוונים, אלא הבחנה
של מהויות...

אבל אינני מקשיב יתר על המידה. אף על פי שאני שומע כל מילה שאומרים, כל מילה עוברת איזה שהוא סינון רגיל וההתייחסות רגילה. יכול להיות שבתוך כדי רגע מישהו מתחיל לעניין אותי, אז אני מפנה אליו את פניי, בונה יחס לגמרי אחר - יחס של פנים, ובאותה שעה אני

הוא אותו מלך, והראייה שאני רואה היא אותה ראייה, אבל הפגישה היא לא אותה פגישה - הפגישה שבחודש אלול היא פגישה ממין אחר עם הקב"ה.

כי הנה כתיב: "יאר ה' פניו אליך" (במדבר ו,כה), שהוא ענין הארת י"ג מדות, שיהיה פנים בפנים. דהיינו, שיאיר גילוי פנימיות רצונו יתברך למקור נשמות ישראל, על ידי שיהיה עיקר פנימיות רצונו אליו יתברך, לדבקה בו בלב ונפש, מעומקא דליבא, במסירות נפש, כמו שנתבאר במקום אחר.

כשאנו אומרים 'אר ה' פניו אליך', אז כדי לקבל את ההארה הזו בשלימות, גם המקבל צריך להיות פנים בפנים. כדי לקבל את הארת הפנים אני צריך גם כן לעמוד אל מול המלך בפני. מהם הפנים שלי? הפנים שלי הם לא באיזה צד אני פונה, משום שהבחנה של פנים-אחור אינה הבחנה של כיוונים, אלא הבחנה של מהויות. זו הבחנה של מה שאנו היינו קוראים לו: 'פנימי-חיצוני' - לא מבחינת המקום אלא מבחינת ההתייחסות. כל יחס בבחינת 'פנים' פירושו: יחס שבא מתודעה גמורה, מלב שלם, מהתייחסות מלאה. התייחסות בבחינת 'אחור' היא התייחסות שקיימת אבל היא מכנית, לא גמורה, לא שלימה, לא בנויה בעומק הלב וכיוצא בזה. אני יכול לשנות יחסים של פנים ואחור, ואיני צריך להסתובב בשביל זה. אני יכול לשבת במקום ולשוחח עם אדם, ובאופן מטאפורי אבל מאוד

מקשיב באופן אחר לגמרי.

כשיש שיחה בין שני אנשים, הרבה פעמים האנשים עושים סיבובים במשך כל הזמן: אנשים מסתובבים פנים ואחור הרבה פעמים, ולא פעם כשיש אצל אחד פנים אז יש אצל השני אחור, ולהיפך. כל אחד יכול לדעת, החל משני אנשים שמשוחחים ועד שני בני זוג, שהפגישה הזו של פנים בפנים - ששני הצדדים נמצאים בבחינת פנים, ששניהם נמצאים באותו אופן של הקשבה גמורה, או של נתינה וקבלה שבנויים בשלימות - היא פגישה לא כל כך מצויה, בדרך כלל יש פניות.

מעין הדבר הזה יש כשהקב"ה פונה למשה רבינו בהתגלות בסנה, כשה' קורא אליו כתוב: "ויסתר משה פניו" - שזו לא רק הסתרת פנים אלא גם הכניעה של משה. בהתגלות בסנה ה' פונה למשה בהצעה, ומשה מנסה ככל האפשר להתחמק, הוא אומר: 'תודה רבה, תודה על הכבוד, על הזכייה, זה היה לי נחמד מאוד וכו' וכו', אבל - שלח נא ביד תשלח'. יש פגישה אחרת, בנקרת הצור שבה משה אומר: "הראני נא את כבודך" (שמות לג,יח) - לא די לי שאני אמלא תפקיד, אלא אני רוצה להגיע להיכרות - ואז המדרש אומר, שאמר לו הקב"ה למשה: "כשרציתי - לא רצית, עכשיו שאתה רוצה - איני רוצה". (ברכות ז), ואז הוא אומר: "וראית את אחורי ופני לא יראו" (שמות לג,כג). הבעיה היא לא של המידה כנגד מידה שיש בתוך העניין

הזה, אלא בבחינת הפנימיות יוצא שיש מין מצב כזה שיש פגישה, אבל פעם אחת היא באה בבחינת פנים ובפעם אחת באחור, ובדרך כלל האדם הוא זה שמפנה אחוריים. יש עניין כזה, שהוא דבר טראגי, שפניתי אל ה' והוא מסתיר פניו: אני פונה, אני מתפלל אל ה' - כשהוא מסתיר פניו, כשאני איני רואה את פניו, ואני פונה ומנסה לצעוק איכשהו.

בכל אופן, כדי שתהיה התגלות, האדם צריך לבוא לכך שיהיה גילוי פנים בפנים. כדי שיהיה גילוי 'פנימיות רצונו' - זהו 'על ידי שיהיה פנימיות רצונו של האדם אליו יתברך, לדבקה בו בלב ונפש מעומקא דלבה במסירות נפש'.

יש הצהרה שנכונה לגבי כל מיני דברים - אדם אומר: 'אני רוצה'; יש המון דברים שאדם רוצה - והוא רוצה אותם בבחינת אחוריים, כחלק מהקֶדֶר רגיל של יחסים, כחלק מהקֶדֶר של מערכות שיש בין אדם לחברו או בין אדם לדברים. הוא רוצה דברים כאלה וכאלה, אבל הוא לא רוצה אותם מבחינת פנימיות רצונו, אלא הוא רוצה אותם משום שהם חלק מתוך המערכת של החיים. אותם הדברים שמגיעים מנימוס עד להרגשה של חובה - הם כל כולם בבחינת אחוריים; גם הדברים שאדם עושה כי 'כך יאתה', והוא יודע ומסכים בלב שלם שכך צריך לעשות, והוא עושה זאת - עם כל זאת, זוהי בחינה של אחוריים. יכול להיות בן אדם, שלא רק שהוא קם להתפלל כל יום - אלא הוא קם להתפלל כותיקין כל

לא קרבה. 'פנימיות הרצון לדבקה בו בלב ונפש מעומקא דליבא ובמסירות נפש' אלה הם ביטויים של מהי מידת

**יש מזמור שאומרים
בימים אלו, בחודש
אלול: מזמור כ"ז
- "לדוד ה' אורי
וישעי" ... וזה המזמור
של החודש כי כדי
לקבל את הארת הפנים
אני צריך גם כן לעמוד
אל מול המלך בפני.
מהם הפנים שלי?
הפנים שלי הם לא
באיזה צד אני פונה,
משום שהבחנה של
פנים-אחור אינה
הבחנה של כיוונים,
אלא הבחנה של מהויות**

הקירבה שיש ביני ובין הקב"ה, וכשאינן קירבה כזו, זאת אומרת שאין פגישה של

יום, הוא קופץ מהמיטה הנוחה שלו ורץ להתפלל - ואף על פי כן הוא יכול להיות עדיין בבחינת אחוריים; אז למה הוא רץ? הוא רץ מפני שהוא יודע שכך זה חשוב, אבל אילו היו נותנים לו איזשהו היתר לעשות מה שליבו חפץ - הוא היה נשאר במיטה. הוא עושה את הדברים מפני שהוא צריך לעשות אותם, מפני שהוא יודע שראוי לעשות אותם - אבל לא מפני שהוא רוצה לעשות אותם בעצמו.

קורה שמישהו קם בבוקר ורץ לעשות דבר שבאמת מתחשק לו לעשות. לפעמים רואים את זה על ילדים (אם כי, לא כל הילדים שווים בזה): הילד קם כל בוקר והולך לבית הספר - הוא קם ורץ לבית הספר, אבל יש גם ימים שבהם הוא קם ורץ לטיול. אף על פי שבשני המקרים הוא קם ורץ, יש הבדל בין הקימות והריצות, שהוא ההבדל של 'פנים ואחור'. ההבדל הזה הוא לא במה אני עושה, אלא באיך אני מתייחס, מה פנימיות הרצון שיש בנקודה מסוימת. אדם יכול לעשות את כל הדברים כולם, ולא סתם לעשות אותם אלא לעשות אותם בהידור - ועדיין זה לא יהיה בפנימיות רצונו, ולדבקה בו בלב ונפש, בעומקא דליבא במסירות נפש. הכל ישנו אבל אני עושה את זה מפני שכך צריך לעשות... יש מערכות גדולות של יחסים שאנשים עושים את כל מה שהם צריכים לעשות ולמעלה מזה, מפני שהם יודעים שכך צריך. ככל שפנימיותי יותר יותר נוגעת בזה, זה יותר משמעותי. כאשר אני נמצא חיצונית במקום מסוים מסיבות טכניות, זה עדיין

פנים אל פנים.

יש מזמור שאומרים בימים אלו, בחודש אלול: מזמור כ"ז - "לדוד ה' אורי וישעי". כשמסתכלים במזמור הזה, יש בו העמדה חוזרת ונשנית של אותו עניין, של החיפוש ההדדי ושל ההתחברות ההדדית. יש מילים בפסוקים שהם מוזרים בלשונם, אבל הם נהירים מבחינת התוכן שלהם. אחד הפסוקים שם קשור לאותו הדבר, והוא זכה להמון פירושים: "לך אמר לבי בקשו פניי את פניך ה' אבקש". מה זה 'לך אמר ליבי'? אפשר להסביר: 'לך' - אל הקב"ה, אבל יש פירוש ש'לך' במובן של בשבילך, במקומך. "לך אמר ליבי" זאת אומרת: ליבי אומר במקום שאתה תאמר זאת - ליבי אומר זאת במקומך; ומה אומר ליבי במקומך? "בקשו פניי". ועל זה אני עונה: "את פניך ה' אבקש".

בכל מקום, כל המזמור כולו עומד על הקירבה וההתרחקות, על ההתרחקות מכוח המציאות, על ההתרחקות מנסיבות אחרות. המזמור של הימים

הללו עוסק כל כולו בעניין הזה. אגב, נראה שהוא בסך הכל הוא מזמור מאוד אופטימי, מאוד חיובי. לא במשמעות שהכל נוח ונינוח - יש שם פסוקים קשים, שאינם ביחס ביני ובין הקב"ה, אלא ביני ובין העולם. "כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני" - זה ביטוי שיש לו הרבה קירבה אבל גם מספר סיפור לא נעים על אדם שמגיע למין נקודה כזאת של הרגשה של בדידות גמורה. אלו בדרך כלל האנשים האחרונים שעוזבים אותי, בדרך כלל הידידים והאוהבים עוזבים אותי קודם.. אבי ואמי נשארים נשארים איתי לכאורה עד הסוף, ובמצב כזה ש"אבי ואמי עזבוני" - "וה' יאספני". זוהי קירבה שהיא דינמית, היא הולכת מתקרבת ומתרחקת - וזה המזמור של החודש. כדי לקבל את הארת הפנים אני צריך גם כן לעמוד אל מול המלך בַּפְּנֵי. מהם הפנים שלי? הפנים שלי הם לא באיזה צד אני פונה, משום שהבחנה של פנים-אחור אינה הבחנה של כיוונים, אלא הבחנה של מהיות.

להחיות את אלול

התוועדות ח"י אלול תשנ"ט, ישיבת תקוע, מתוך הספר 'אור פני מלך'

מדרכו וחיה" (יחזקאל לגיא). הקב"ה הוא אלקים חיים, מקור החיים ומלך חפץ בחיים, ורצונו הוא, שימים אלו שעניינם שיבה אליו, יהיו בחיים ובשמחה.

על מנת שכך באמת ייראה אלול, עלינו להסביר מהי התשובה, העומדת במוקד הימים האלה.

הדרך הנפוצה לחזרה בתשובה, היא חיטוט בעבירות שנעשו, ובדיקה עצמית ביחס להלכות, על כל דקדוקיהן ופרטיהן. בחינה כזו של הדברים אינה יעילה, מפני שהיא טיפול בפרטים טפלים והזנחת העיקר. לכאורה, אין בדבר חיסרון: אדם לומד שולחן ערוך, מברר מה מותר ומה אסור, וכך הוא חי. אך בזה אין די. בין האסור והמותר ישנם תחומים רבים, אשר אם אדם אינו מתייחס אליהם, הרי אפשר שהוא יצא מגדר אדם. יכול אדם לקיים את כל התורה כולה על כל דקדוקיה ופרטיה, ואף על פי כן לא יקרא אדם.

אדם כזה ניתן לכנות: "נבל ברשות התורה", או, במינוח אחר: "שד יהודי". מה הבעיה בשד יהודי? הרי יש לו זקן,

התפיסה הרווחת היא שימי אלול אמורים להיות ימים של מרה שחורה, אנחות, בכיות ויללות. רבים יושבים ומחשבים את כל העבירות שעשו, אך בסופו של דבר, על פי רוב, לא מופקת מעיסוק זה כל תועלת ממשית. תפקידו של התאריך ח"י אלול, הוא בראש ובראשונה לגרום לכך שאלול יהיה חודש של חיים. במקום שתורגש בחודש הזה מרה שחורה ורצינות כפויה ומתסכלת, תורגש בחודש זה קרבה של "אני לדודי ודודי לי", ויהיה זה זמן של מחשבה ושל תקווה, תקווה שתוליד חיים.

רבים חושבים שעל מנת להיות ירא שמים צריך להפוך להיות אדם פחות סימפטי, פחות "בן אדם" ולהראות ככלב מוכה. עליו ללכת דואב, דווה ומלא כאבים וכמובן שאלול, שהוא זמן של תשובה וחיזוק יראת שמים, ייראה כך כולו. הנביא מלאכי מוכיח את עם ישראל, על שעבדו את ה' מתוך כבודות וקדרות: "וכי הלכנו קדרנית מפני ה' צבאות" (מלאכי גיד). הדרך של עבודת ה' מתוך עצבות היא מאוסה, והקב"ה לא רוצה בה הוא אינו מעוניין "במות המת כי אם בשובו

פיאות וציצית, והוא מקיים כל סימן וסעיף שבשלחן ערוך.

של כל החיים האלו. בחודש אלול, צריך להחליט ברצינות על כיוון, על המטרה אליה רוצים להגיע. לא להתעסק בפרטים, אלא בחידוש ההגדרה הכוללת של מטרת החיים.

מה, אם כן, מוציא אותנו מגדר אדם לגדר "שד"?

הגדרת המטרה

כבר בהחלטה ובשאיפה עצמן, קורה משהו. כידוע: ח"י אלול הוא חגם של חסידים. איך אפשר לקרוא לאדם "חסיד"? הרי לפי הגמרא (ע"ז כ:): ידוע שחסידות זו המדרגה הכי גבוהה! איך, אם כן, יכול סתם אדם היום להיקרא "חסיד"? אלא, שברגע שאדם מחליט וחולם להיות במדרגת חסיד, למרות שאינו חסיד עדיין, עצם ההחלטה כבר עושה לו משהו. אדם רוצה להיות חסיד. האם יצליח? הדבר תלוי בחסדי שמים, אבל עצם הרצון, והעובדה שהוא מתחיל את הדרך להגשמתו, עושים משהו במציאות. כבר עכשיו הוא נקרא חסיד. במדרש כתוב "תפילה עושה מְחֻצָה" (=מחצית, ויקרא רבה י'), הכוונה היא, שעצם הרצון מקדם את האדם. כל משאלה טובה וכוונה טובה, נעשות חלק מהמציאות של האדם, והן כבר תחילת הדרך. עצם ההחלטה והמוכנות להגיע לדברים גדולים ולטפס עד למעלה בציפורניים, כבר יוצרת משהו בתוך האדם, וגורמת לכך שהוא יוכל להגיע גבוה יותר. הגבול בעניין הזה תלוי רק במידת הרצון שיש לאדם, והמקום שאדם ירצה להגיע אליו הוא יהיה גבול היכולת שלו, וכך נוצר סיכוי לקבל דמות אדם.

עניינו של אלול הוא לקבל דמות אדם. מטרת ימי אלול היא להחליט לאן לכוון את החיים. אדם עושה דברים רבים, ומתעסק בפרטי פרטים, ומעבר לכל אלו הוא צריך לבדוק "לאן אני הולך? מה המטרה שלי? מה אני רוצה להפיק מהחיים שלי בסופו של דבר?". שאלה זו היא בסיסית כדי להגיע לדמות אדם. אפשר לקיים את כל המצוות וללמוד את כל התורה, ועדיין אין בכך כלום, מכיוון שזהו אוסף מקרי של מעשים, גטולי כיוון ודרך.

סוס יישאר סוס, גם אם יניחו לו תפילין יום יום, והוא אפילו לא יהפוך לסוס קדוש בגלל זה. יכול להיות אדם שמניח תפילין, מקיים מצוות ולומד תורה מדי פעם, ועושה עוד דברים רבים במהלך חייו, ועדיין לא יהיה הרבה הבדל בינו לבין סוס. ההבדל בין אדם לבהמה נעוץ במטרה, ולא בפרטי החיים. האדם צריך שיהיו לו מטרה וכיוון, ובזה היחוד שלו. סוס הוא אמנם ברייה הגונה, וכל מעשיו הם שבח לקב"ה, אך להיות אדם זה הרבה יותר קשה ומורכב, ובשביל הדבר הזה צריך לעשות מאמץ, ולהחליט החלטה, שתוכנה: לאן בעצם הולכים, ומה העניין

בא המשיח? התשובה היא, שבשני ימי ראש השנה ("גם תמול גם היום") האדם מבקש פרנסה ולחם ("אל הלחם"), ולא שום דבר מעבר לזה, ולכן זה גם מה שהוא מקבל. הוא יכול היה לבקש על בן ישי, ולא ביקש ולכן בן ישי לא מגיע. מדוע אדם לא מבקש על בן ישי? מכיוון שהוא ברייה קטנה, מין אדם הגון, שלא מסוגל להתרומם ברצונותיו מעבר לקרקע.

בכל הקשור למצוות, ליראת שמים ולמעשים טובים אסור לאדם להסתפק במועט, ולומר "מה חובתי עוד ואעשנה". זו לא רק עבירה גדולה להסתפק במועט, זה דבר מאוס. אין בעבודת ה' מושג של 'מספיק' ושל ציון 'עובר'. אדם שחי כך לא יהיה מה לעשות איתו בעולם הבא. לגהינום אי אפשר לשלוח אותו, כי הוא דיקדק בקלה כבחמורה, אבל גם גן עדן יהיה גרוע ביותר עבורו. אדם שכל ימיו הסתפק במועט בתחומי הקדושה, ומעולם לא שאף להגיע אל השכינה, יתפקע משעמום אחרי חצי שעה במקום בו "צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" לעולמי עד. זה יהיה העונש שלו, אין לו עוד צורך בגהינום.

בכל ענייני עבודת ה', צריך תמיד ללכת עוד קדימה, ולרצות הרבה יותר. כבר מובטח בתורה, בנביאים, בכתובים, במשנה ובגמרא, שכל מי שמנסה ללכת מעלה, פותחים לו את הדרך. האדם צריך רק להחליט ולנסות, ויפתחו בפניו את כל הדלתות. לא מכריחים אותו להיכנס בהם, אבל אסור לאדם להסתפק במה

באלול צריך אדם לכוון את עצמו לדרך העולה בית אל, ולהתחיל ללכת בה. אלא, שלרוב אדם מסתפק בשאיפה להיות בעל בית הגון. בסופו של דבר, כפי שרואים בפועל, מאדם כזה נוצר בעל בית שאינו הגון. אדם צריך לרצות להיות מלאך, לא פחות. אין זה אומר שהוא יהיה מלאך, אבל לפחות הוא יהיה משהו שיותר קרוב למדרגה זו, שדומה לה ושייך אליה. האדם צריך לרצות להגיע מעלה מעלה ולחלום חלומות גדולים. יכול להיות שהוא לא יגיע עד סוף הדרך, אבל הוא כבר התחיל ללכת בדרך לשמים, ואם הוא לא יגמור יצרף לו הקב"ה מחשבה למעשה. לעומת זאת, אם החלום שלו נשאר למטה בארץ, אז הוא יסתובב בעולם, ולא יתרומם ממנו אף פעם.

הנקודה היא, שצריך לרצות באמת להגיע לשמים. העניין טמון ברצון, ועליו צריך לעבוד באלול לרצות כמה שיותר. ככל שהרצונות גדולים וגבוהים, כך יותר דברים יצליחו. בספר תהילים כתוב "הרחב פיך ואמלאהו" וכן "בני אתה... שאל ממני ואתנה גוים נחלתך...". הקב"ה מצדו אומר לכל אחד: "בני, אל תסתפק, שאל ממני, בקש את כל הדברים". ואם כבר מבקשים ממי שבידו לתת, אז כדאי לבקש את הדברים הכי גדולים שעולים על הדעת. ככל שתפתח את הפה יותר, כך הוא יתמלא ביותר.

על הפסוק "מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם" (שמואל א כ,כז) דורשים: מדוע לא בא בן ישי מדוע לא

מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי?

על מנת להתחיל לשאוף להגיע למדרגת האבות, יש להבין באמת את עניינם ומדרגתם.

אברהם הוא זה שמתחיל ופותח דרך, שמעז להתחיל לעשות דברים חדשים. פריצה של דרך היא פעולה קשה מאוד, בפרט שהדרך הזו אינה מקובלת על הבריות. "אחד היה אברהם ויירש את הארץ" (יחזקאל לג, כד) אברהם הוא זה שמסוגל ללכת בדרכו, דרך האמת, למרות שהוא לבדו מול עולם שלם עוין ולא ידידותי.

המדרגה של יצחק היא מדרגה אחרת, והיא נחוצה לא פחות ממדרגתו של אברהם. יצחק הוא ממשיך הדרך של אביו, ולמדרגה זו הקושי שלה. במדרגת אברהם יש את חסד הנעורים וההתחלה החסד של החידוש. לעומת דרכו של יצחק שהיא ההמשך, ההתמדה בנשיאת העול. נשיאה שאינה רק ביום הראשון כשיש עדיין התלהבות גדולה, אלא גם בכל הזמן שאחרי, היכולת למשוך הלאה עם כל הנפילות וכל הבעיות. כוח זה הוא שמעמיד את הדברים. קפיצה לכבשן האש, בהיותה פעולה חד פעמית, קלה יותר מאותה הליכה ארוכה ומשעממת, כשבדרך אין מוצאים אוצרות גדולים או מלאכים, אלא רק שיגרה ארוכה ומלאת קשיים.

בחינתו של יעקב היא לבסס את הכל. לקחת את ההישגים של אברהם ושל

שיש לו, במה שכבר השיג. הסתפקות במועט היא מדה טובה רק בתחומים גשמיים, אבל בדברים רוחניים אין סוף למה שאדם צריך לרצות. נאמר "חייב כל אדם לומר: מתי יגיעו מעשי למעשה אברהם יצחק ויעקב" (אליהו רבה כג). האם כל אחד יכול להיות כמו אברהם יצחק ויעקב? מה העניין לומר מתי אגיע למדרגתם? התשובה היא, שכל אדם

**הנקודה היא,
שצריך לרצות באמת
להגיע לשמים.
העניין טמון ברצון,
ועליו צריך
לעבוד באלול
לרצות כמה שיותר.
ככל שהרצונות
גדולים וגבוהים,
כך יותר דברים
יצליחו.**

צריך לפחות לרצות את זה, להשתדל בזה, לחלום על זה ולהתחיל בדרך.

אין אדם נדרש להיות בדיוק כמו אברהם: לא מבקשים מאף אדם להקריב בן, וגם לא מבקשים מרבים לצאת מארצם וממולדתם. ההליכה בדרכי האבות, משמעה לראות באבות דגם לחיקוי, ולנסות ליישם בעצמנו את מידותיהם.

ההליכה על פי בחינתו של אברהם, דורשת נכונות להתקדמות עצמאית. על מנת ללכת בדרך אמת, פעמים שאדם ידרש לעזוב את דרך אבותיו וללכת בדרך חדשה. השינוי יכול להיות קשה מאוד, כי ה"תרח" שלו הוא יהודי נחמד וירא שמים, ואין זה מן הנימוס לעזוב את דרך אביו. דרושה התגברות רבה על מנת להחליט ללכת בדרך האמת. ההליכה בדרכו של אברהם אינה דורשת מכל אדם דרישה שווה. אין תמיד צורך להיקרע ממולדתך ומבית אביך, אבל בכל אופן, אדם נדרש לקבוע לעצמו כתובת מסוימת, "ארץ אשר אראך". הארץ יכולה להיות רחוקה, והדרך עלולה להיות קשה ועוינת.

ההליכה בדרכו של יצחק, דורשת פשוט להמשיך. אחרי שאדם עובר את ההתחלה, הוא צריך לדעת להתמיד בדרך. ההתחלות קשות, אבל האמצע קשה יותר. בהמשך אין צורך לבקוע דברים, אלא ללכת בדרך בה שום דבר לא מתרחש, ודווקא בגלל זה ההמשך קשה יותר. כשמתחילים דבר, עושים זאת בהתלהבות ובסערה, אבל צריך ללמוד גם להמשיך ולעבוד, בלי נסים גדולים ובלי פלאים. לא בכל רגע יהיה חידוש ויראה אור חדש על ציון, אבל

יצחק וליצור מהם משהו יציב וחזק. לקחת את חלומות העבר, את ניצוץ הראשוניות ואת כוח ההתמדה, ולבנות דבר יציב. לבנות משהו חזק לא הר ולא שדה, אלא בית (ע"פ פסחים פח.). משהו קבוע, שיוכל להישאר לתמיד.

**אסור לאדם להישאר
איפה שהיה, ואם הוא
אינו עולה הרי שהוא
יורד. השאלה אינה
רק האם לא נפלת
או איזו עבירה או
מצווה עשיתי, השאלה
היא האם עליתי היום
מעלה? האם היום הוא
יום טוב יותר מאתמול?
ואם התשובה היא לא,
אז אני יורד.**

בפועל, איך אדם יכול לשאוף להגיע למדרגתם ולבחינותיהם של האבות? מה הוא נדרש לעשות לקראת זה?

שבעים ושבע יפול צדיק ועדיין קם

כמו כן, נדרשת מוכנות לספוג מפלות בדרך. נאמר "כי שבע יפול צדיק וקם" (משלי כד, ז). ההחלטה של האדם ללכת בדרך של צדיק, להגיע לשמים, כוללת בתוכה ידיעה שיכולים לקרות דברים בדרך. צדיק אינו חסין מפני כשלונות, וגם הוא עלול ליפול, אלא שצדיק אינו נשבר מבעיות, אלא קם. הוא ממשיך ללכת, לא כמו זוחלי עפר או כמו בריות שפופות ועלובות, אלא כמו שצריך. הוא נשאר, ככלות הכל, בדרכו ובכיוונו.

ההחלטה ללכת בדרכם של האבות, היא העבודה בחדש אלול. חודש אלול הוא הזמן להכריע לאן מועדות פני, ולהתחיל לצעוד בדרך העולה בית אל. יכול להיות שלא אגיע לשם לבסוף, אבל אני מבחינתי, התחלתי ללכת. אם הקב"ה יתן לי כוח וזמן אגיע. אולי בריצה, אולי בהליכה, ואולי אפילו בזחילה.

שינוי שכזה, יכול להתחולל אצל אדם בן שלוש עשרה, שבע עשרה, ואפילו ארבעים ושבעים. בכל גיל יכול אדם לעשות שינוי בכיוון דרך חייו. הוא יכול לומר: "רבונו של עולם, אם תתן לי לחיות עד מאה ועשרים אספיק לעשות משהו. אם לא תתן לי, לפחות אני יכול להגיד, שאני, מצדי, כיוונתי את עצמי לכך". אסור לאדם בכל גיל ובכל מעמד לתת לעצמו מנוחה, לא בהקיץ ולא בחלום. אדם חייב להגיד לעצמו "ברנש פלוני, עדיין אתה צריך להיות בן אדם".

חייבים להמשיך, מפני שזוהי החוליה החלשה, שבעמידותה תלויים הדברים. ללכת בדרך קשה ולפעמים גם משמימה, ולהמשיך בלי האהבה וחסד הנעורים.

השלב הבא הוא מדרגתו של יעקב לא מספיק להישאר ולשמור על הדרך והרעיון, יש לעשות מעבר לכך, יש לבנות כל הזמן דברים חדשים, ולהביא, באופן מתמיד, את הדברים לביטוי במציאות. בתהילים מופיעים המושגים "בית ישראל" ו"בית אהרון", ואילו "בית יראי ה'" אינו קיים. אמר אחד האדמו"רים, שהסיבה לכך שלישראל ולאהרון יש בית, וליראי ה' אין בית היא, שליראי ה' יש "בית יעקב", שאינו בית רגיל, שעומד במקום ורק ממשיך את קיומו, אלא כל הזמן גדל, נבנה ומתחדש.

אסור לאדם להישאר איפה שהיה, ואם הוא אינו עולה הרי שהוא יורד. השאלה אינה רק האם לא נפלתי או איזו עבירה או מצווה עשיתי, השאלה היא האם עליתי היום מעלה? האם היום הוא יום טוב יותר מאתמול? ואם התשובה היא לא, אז אני יורד. פירושו של דבר, שעל מנת לא לרדת עלי לעשות דברים יותר גדולים ויותר נועזים. אין כאן דרישה לחיות כל הזמן בחוסר יציבות, אלא להקים דבר יציב שחי, מתקדם ומתחדש

אדם חייב לומר "מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי", והוא מחוייב לפחות לנגוע בזה. לחיות בעולמו בדרכם של אברהם, יצחק ויעקב. לא להתפשר, לא להסתפק במועט, ולרצות את הדברים הכי גדולים

ח"י אלול - ואני תפילה

או לא יעשו, אלא במהותם ובעצם חייהם. חייהם עצמם הם קדושה. אנשים מעין אלו, אינם צריכים לעשות דבר, מעבר להיותם עצמם. לכבוד אנשים כאלו, שמחים ביום הולדת, לא משנה מה יקרה להם, עצם קיומם הוא העיקר. אנשים כאלו נדירים מאוד, עליהם כתוב בתהילים "ואני תפילה" (תהילים קט, ד) אדם כזה הוא בעצמו תפילה, השבח וההודיה לקב"ה.

מתוך הבנה זו, חוזרים אנו לרעיון התשובה וימי אלול. העניין בימי אלול והתשובה נעוץ בעיסוק בפנימיותו של האדם, בכיוון הכללי שאדם מחליט ללכת בו ובחלומות שהוא חולם עליהם. המטרה היא לרכוש דמות אדם, ודמות אדם אינה ניכרת בכמות המצוות והעבירות או במספר דפי הגמרא, אלא במהפך בפנימיות. להפוך את עיקר החיים ואת המהות הפנימית של האדם לקדושה ולתפילה, לפני ומעבר למעשים ולהישגים השונים. ההתעסקות אינה בחיצוניות ובמעשים חיצוניים, אלא בשינוי וכיוון הפנימיות לקדושה. זוהי דמות אדם, זה חיים וזוהי מטרת התשובה.

מנגד, יכול אדם לחיות בקטנות. בכל חודש אלול יתרכז במצוות ובעבירות, ויחטט בפרטים במקום לעשות החלטה אמיתית שתביא לשינוי פנימי. אנשים כאלו, הם אנשים המתים באמצע דרכם, לפעמים בגיל די צעיר, והם אף אינם יודעים שהם מתים. הם ממשיכים ללכת לעסקיהם, הם ממשיכים ללמוד וללמד,

ח"י אלול הוא לפי המסורת, יום הולדתם של האדמו"ר הזקן (בעל התניא) ושל הבעש"ט. מדוע חוגגים ימי הולדת? מדוע חוגגים שילד נולד? מדוע, כשמשיקים אונייה, עושים מסיבה גדולה? הרי הדבר הוא היפך ההיגיון! כאשר משיקים אונייה, מי יודע איזו דרך צפויה לה, וכמה פעמים היא יכולה לטבוע בים; כאשר נולד ילד, אי אפשר לדעת מה יקרה לו, וכיצד יתנהלו חייו. איך, אם כן, יכולים אנו לחגוג יום הולדת? לכאורה, צריך היה לחגוג בסוף. אדם גמר נסיעה גדולה והגיע למחוז חפצו, גילה ארצות חדשות והביא סחורות רבות. בסוף ימיו, אם כן, מגיע לו שיעשו לו חגיגה, שהכל עבר בשלום (ובאמת, מנהג ישראל לחגוג גם בימי פטירת צדיקים).

השאלה, אם כן, מתחדדת. מדוע חוגגים בתחילת החיים, כאשר כל האפשרויות עומדות לפני האדם ההצלחות, ולעומתם הסכנות והצרות?

התשובה היא, שיש דברים באדם, שהם מעבר להישגים, למעשים ולהצלחות. יש אנשים, שהחיים שלהם עצמם הם העיקר. יש כאלו שאפשר לסכם את חייהם כך: כתב כמה ספרים, עשה כמה עניינים חשובים, והשיג כמה דברים. לעומת זאת, ישנם אנשים שהם הרבה מעבר לכך, שכל המעשים הללו הם עבורם רק תוספת, בונס על העיקר. העיקר של חייהם, אינו טמון במה שיעשו

לברית הזו היא לא תישכח ממנו, הוא לא יוכל לצאת ממנה והיא תהיה תמיד משמעותית לגביו. העניין הוא הקפיצה וההחלטה. אדם יכול ללמוד הרבה ולהתפלל הרבה, אבל כל עוד אין כריתת ברית ואין החלטה אמיתית כל הלימוד והתפילה יכולים להתנדף, ולא ישאירו שום זכר ורושם באדם.

יש בעל תשובה, שנאמר עליו שזדונות נעשות לו לזכויות. כיצד קורה הדבר? אדם שעשה עבירות ורוצה לשוב אל ה', עבירותיו אינן נותנות לו מנוחה; הן משמשות לו חומר דלק לעשות יותר ולהגיע גבוה יותר. העבירות שעשה נמצאות בתודעתו ומציקות לו תמיד. הוא חש ומבין שאדם כמוהו, שחטא ופשע, חייב לעשות הרבה יותר מאשר אחרים, כדי להתקרב.

בעל תשובה, שמכוח עברו ומתחושת החיסרון מקבל משנה מרץ לפעול, הוא בעל תשובה אמיתי, שעליו נאמר שזדונותיו נהפכות לו לזכויות. אדם שסתם נהיה דתי וממשיך לעשות תמיד את המינימום המצוות וההלכות ושום דבר לא דוחף אותו לעוד, אינו יכול להתרומם. אדם כזה אינו בעל תשובה אלא סתם הפך לדוס, וברמה הזו הוא יישאר.

אדם צריך להיכנס לעניין התשובה בדרכם של אברהם, יצחק ויעקב. המצוות צריכות להיעשות באופן שלא תוכלנה להימחות מהזיכרון, מהלב ומהדעת. הכניסה שלו לעניין לא תתן לו

ולעשות את כל שאר הדברים, והם לא מבינים שהם כבר מזמן מתו. מתרוצצים הם בעולם באופן מכני לגמרי, ובלי שום מטרה. מצב זה דומה לזנב לטאה שנקטע, שעדיין ממשיך לפרפר ולנוע, למרות שהוא כבר נחשב מת לכל דבר. אדם כזה כבר אינו חי, הוא מקפץ סתם ללא כיוון וללא תועלת.

התשובה צריכה להחיות מחדש, ולמלא את האדם בחיות אמיתית.

התשובה - כריתת ברית

יש עוד נקודה, שמי שרוצה לחזור בתשובה ולקבל צורת אדם, צריך לדעת. מכל הנעשה בתהליך זה, צריך שיישאר משהו לעולמי עד. עצם ההחלטה להיות אדם, בהיותה מעבר אל מימד אחר, נעשית בלתי ניתנת למחיקה. התשובה צריכה להיחרט כמו ברית מילה, ובברית אדם חותך משהו מעצמו, כך שנשארת לפחות איזשהי צלקת לעולמי עד. חוזה אפשר להפר בעזרת כמה עורכי דין טובים, אבל לברית אי אפשר להתכחש חתוך נשאר חתוך. צלקת כזו לא ניתן להסיר, ואי אפשר לבטל את הברית הכרותה.

אדם שעושה תשובה באופן זה, בכל פעם שייזכר בהחלטה שהחליט, תיכנס בו צמרמורת שלא תיתן לו מנוחה, ולא תאפשר לו להמשיך הלאה. ההחלטה הזו תהיה קיימת בו לעד, ותדחוף אותו שוב ושוב להתקדם. אדם שנכנס

להביא לימות המשיח

מה שאדם צריך לעשות באלול זה להתחיל את הדרך קדימה. לכן, קודם כל, צריך לדעת מהי תכלית המכוון. המטרה היא להביא גאולה לעולם ולהביא את המשיח. נאמר (משנה ברכות א,ה) "כל ימי חייו להביא לימות המשיח" - זה מה שעלינו לעשות, כל ימי חייו, וזה כולל את הימים ואת הלילות, את המצוות ואת העבירות. הכל הוא על מנת להביא לימות המשיח, ובפחות מזה אסור להסתפק.

כל העניין של אלול ושל תשובה, הוא לכוון את עצמנו למטרה ולא להסתפק במועט, צריך לחשוב על דברים גדולים. צריך לזכור שהכוונה היא להביא לימות המשיח, שזה הוא הדבר הגדול, עלינו לחשוב על גאולה גדולה. אנחנו צריכים לבנות את עצמנו את הגוף והנפש שלנו שנהיה מסלול שעליו יבוא המשיח. עלינו להיות מוכנים לזה, לא להסתפק בפחות מזה, ולא לרצות שום דבר חוץ מזה.

לעולם מנוחה, תמיד תהיה בו ותדחוף אותו לעוד ועוד.

הכניסה לעולם של תשובה, דורשת מוכנות לעבודה ויגיעה. להטיח את הראש בקיר, עד שייפתח ויתבקע. כך נפתחים שערי שמים בפנינו. בספר מלכים מסופר על המלך מנשה, שעשה כמעט כל חטא שאפשר היה לעשות והיה רשע גמור מכל צד. בדברי הימים מסופר שבסוף ימיו "וכהצר לו חלה את פני ה' א-להיו, ויכנע מאד מלפני א-להי אבותיו. ויתפלל אליו, ויעתר לו, וישמע תחנונו וישיבהו ירושלים למלכותו. וידע מנשה כי ה' הוא הא-להים" (דברי הימים ב לג,יג). את המילה 'ויעתר' דורשים חז"ל: 'ויחתר' - "מלמד שעשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין" (סנהדרין קג).

יש אנשים שלא ראויים להגיע לרקיע בדרך המלך, אז הקב"ה חופר חור, שממנו עליהם לחתור ולהגיע אליו. הקב"ה אומר להם "חפור בני, חפור". לא בשביל כל אחד פותחים מיד את כל השערים ותוקעים בחצוצרות לקבלו. ישנם כאלו שצריכים לבוא במחתרת, להיכנס מתחת כיסא הכבוד. זו הדרך היחידה שלהם על מנת להגיע לשמים, לחתור ולחפור עד שיצליחו להבקיע את הדרך לקב"ה. הקב"ה נותן לכל אחד להגיע אליו, ועלינו לנצל את החור הקטן, שדרכו עלינו לפרוץ תחת כיסא הכבוד.

לחזור בתשובה

פרק מתוך הספר 'תשובה'

שיבה אל המקור

(דברים ד,ל) שיבה אל המקור האלוקי של הכל. שיבה זו נדרשת מכל אדם באשר הוא, קרוב כרחוק.

האמונה בכוחו של השינוי

על אף מרכיביה השונים של התשובה ודרכיה המגוונות, יש צד פנימי המאחד את כל גילוייה, ונובע מעצם העיקרון של האפשרות לתשובה. התשובה מבוססת על האמונה, כי יש בכוחו של אדם לעשות שינוי בתוכו פנימה.

רבים הם הגורמים המביאים לידי קביעות ושיגרה, רבים הם הגורמים המרחיקים את האדם מבוראו; החל מחינוך מסוים שקיבל, וכלה בהרגלי חיים שרכש לו. הכלל "עבירה גוררת עבירה", אינו רק הנחה בדבר קיומם של יסודות על טבעיים המנחים את האדם, אלא ביטוי לראייה מפוכחת של המציאות. ישנו קשר סיבתי בין דברים; אין אדם יכול להינתק ממכלול התוצאות הפנימיות הנפשיות והחיצוניות גם יחד, של מעשיו. משום כך, עבירה אחת מביאה את האדם למצב שבו העבירה השנייה נתפסת כהמשך הגיוני, טבעי וכמעט הכרחי. דרך חיים הרחוקה מקיום המצוות, לא זו בלבד

התשובה היא אחת הסוגיות המרכזיות ביהדות, ופניה רבים ושונים. כשם שנבדלים בני האדם זה מזה, כך נבדלות דרכי התשובה שלהם, הן במניעיהן והן בביטוייהן. במובנה הרחב, אין התשובה מתמצית אך ורק בחזרה מחטאים ופשעים שעשה האדם קודם לכן, אלא היא ההתעוררות המחודשת שלו ליצור קשר אמיץ יותר עם עולם הקדושה. אכן, תוקפה ועוצמתה של התשובה תלויים, לא אחת, בריחוקו של האדם מן הקדושה קודם לכן, ובמודעותו לריחוק זה. ככל שהמרחק רב יותר, כן יכולה תנופת ההתקשרות המחודשת לגדול. בלשונו של אחד מחכמי ישראל החבל שנקרע ונקשר שנית, חזק וכפול דווקא במקומו של הקרע.

תנועת הנפש של התקשרות מחודשת, יכולה להתעורר גם בלבו של אדם שלא חטא מעולם, ואף על פי כן הוא חש, ששומה עליו להגיע לקרבה גדולה יותר אל הקדושה, שהרי ביסודו של המונח "תשובה" מצויה השיבה. שיבה לא רק אל עברו של האדם (או של אבותיו), אלא בעיקרו של דבר "ושבת עד ה' א-להיך"

שאינה מאפשרת את קיום המצוות בקלות, אלא שמכח ההיגיון הפנימי שבה,

**אם נתבקש למצות
את הנושא, ולהצביע
על נקודת ראשית
התשובה, נאמר כי
תחילתה בנקודת
המעבר מן העבר אל
העתיד; התפנית שבין
עזיבת דרך העבר,
ופנייה לדרך אחרת
לעתיד. מבחינה
מוחשית, המתבטאת
בעצם משמעותה של
המילה, אין התשובה
אלא פנייה, הסטה
שמסיט האדם את
עצמו לזווית אחרת**

היא מרחיקה את האדם מדרך זו יותר ויותר.

ובכל זאת, למרות הסיביות הטבעית הזאת, מעל ומעבר לחוקי התנהגות אלה, קיימת התשובה. לאמור, תמיד מצויה ופתוחה לפני האדם האפשרות לשנות את קו החיים, ולהטות אותו למסלול שונה.

לדברי חז"ל, האפשרות לשנות את המציאות, שעלינו לראותה כאחד מסודות ההוויה, היא אחת מאותם הדברים שנבראו לפני בריאת העולם (פסחים נד). לאמור, בטרם היות חוקי המציאות, "בטרם הרים יולדו", ניתן חוק אחר, עקרוני ונעלה יותר החוק המאפשר את השינוי, את התשובה.

תמציתה של התשובה

ספרים ומאמרים הרבה נכתבו אודות התשובה, ובהם ניתוחים מפורטים, מהם גם דקים מן הדקים, על השלבים השונים בתהליך התשובה מתחילתה ועד להשלמתה. על אף ריבוי גוונים, יש בה עיקרים אחדים היפים לכל סוג של תשובה, בכל דרגה שהיא; בין שראשיתה בנקודת התחלה גבוהה מאוד, ובין אם בנקודה נמוכה מאוד; בין אם כוונתה להגיע לדרגות גבוהות מאוד של שלמות הנפש, ובין אם עניינה מצומצם ומוגבל. שתי נקודות יסוד מתקיימות בכל דרך של תשובה: נטישת דרך החטא של העבר, ואימוץ דרך טובה יותר לעתיד.

אם נתבקש למצות את הנושא, ולהצביע על נקודת ראשית התשובה, נאמר כי

בדרך אחת, ואינה מורגשת באופן אחד. לעתים, מקננת באדם תחושה מוגדרת של חטא, של חיסרון ופגם, של סיאוב המעיק על הנפש, ובעקבותיו רצון עז להימלט ממצב זה ולהיטהר מן הפגם ומן החטא. אולם, הרצון בתפנית עשוי לבוא גם בצורות חריפות פחות; לעיתים בתחושה של חוסר שלמות, בהרגשה של אי מיצוי האפשרויות, ואלה מוליכות לחיפוש דברים מסוג אחר, או מאופן אחר.

בדרך כלל, ככל שהתחושה הראשונית של החוסר או הפגם המיוחסים לעבר חריפה יותר, כן תהא נטייתה של התפנית חדה וחרפה יותר, לעיתים עד כדי קיצוניות ומעבר חד אל הצד שכנגד. כן הוא גם להיפך: ככל שתחושת חוסר הנוחות או חוסר השלמות כלפי העבר (או כלפי ההווה, היינו הך מבחינת דרכי התגובה שלנו) מתונה יותר, תהא התפנית שתבוא בעקבותיה, בדרך כלל מתונה יותר, הן מבחינת קצב השינוי, והן מבחינת חריפות התגובה. אולם, תהא אשר תהא התחושה הראשונית כלפי העבר, בכל רצון תשובה, קיים רצון עקרוני ומהותי: תחושה ברורה של אי נחת מן הקיים ומן העבר.

טמטום הלב

המכשול הגדול ביותר העומד בדרך התשובה, מכשול הפועל על כל אדם, כצדיק כרשע, הוא שביעות הרצון העצמית. אדם המרוצה מעצמו, מרגיש

תחילתה בנקודת המעבר מן העבר אל העתיד; התפנית שבין עזיבת דרך העבר, ופנייה לדרך אחרת לעתיד. מבחינה מוחשית, המתבטאת בעצם משמעותה של המילה, אין התשובה אלא פנייה, הסטה שמסיט האדם את עצמו לזווית אחרת. הסטה שיכולה להיות היפוך מוחלט ומלא של הכיוון, ויכולה להיות רצף של נקודות מפנה רבות, שלא כולן חשובות ומכריעות באותה מידה, אבל כל אחת מהן היא נקודת שינוי בפני עצמה.

יהודי שוטח שלוש פעמים ביום בקשה לתשובה ולסליחה. משמעות חזרה זו היא, שכל בקשה מציינת אפשרות של תפנית מסוימת. בדרך כלל, ככל שמהלך חייו של אדם יציב ורגוע יותר, נקודות המפנה אינן תפניות דראסטיות ופניות חדות; אבל לא אחת, כאשר מתבונן אדם במעשיו במבט לאחור, הוא רואה מה היו באמת נקודות הפנייה החשובות בחייו, למרות שלא הבחין בהן בשעת מעשה.

הרגשת הצורך בשינוי כיוון

שני גורמים יוצרים, כאמור, את האפשרות לפנייה זו: ההכרה כי העבר (יהא אשר יהא) אינו מושלם, ולפיכך הוא ראוי לתיקון; וההחלטה לשנות כיוון, לפנות בעתיד לצד אחר. אכן, בפרטי הדברים, בניסוחה המדויק של מהות התפנית הזו, ובבחינת התוצאות האפשריות של סוגי הפנייה, עוסקת מרבית ספרות התשובה. ההכרה בצורך לשנות אינה באה תמיד

שחלקו שפר עליו, וחש ש"הכל בסדר" מבחינתו (ואם המציאות לוקה בחסר, הרי אלה חסרונות המשותפים לעולם ככלל, לכל בני האדם, לחברה, למשפחה, לקב"ה וכיוצא באלה).

הרגשתו של "המסתפק בחלקו" במובן הרוחני והמוסרי אינה תלויה כלל ועיקר במצבו האובייקטיבי של האדם. עשוי אדם להצטייר בעיני הרבים כחוטא וכפושע, ואף על פי כן הוא עצמו אינו חש בכך כלל; אדם הנתון במצב זה, לא יגיע לעולם לתשובה. וכן להיפך גם מי שבעיני אחרים נחשב כאדם זך וישר, אם הוא עצמו חש חיסרון, הרי שדרך התשובה פתוחה לפניו.

בפי חכם גדול אחד הוגדר המכשול הגדול בדרכה של התשובה כ"טמטום הלב" (תניא כט). "טמטום המוח" מוכר וניתן להבחנה, שהרי הוא מתבטא בחוסר יכולת המוח לתפקד כראוי, ולהבין את הראוי להבנה. טמטום הלב, לעומתו, חמור יותר. זהו מצב שבו אין האדם מסוגל לחוש את החסרונות ואת הבעיות מבחינה רגשית. גם אם אדם חכם וגבון, ויודע הכל מבחינה אינטלקטואלית, לא ישנה הדבר מאומה מבחינת דרכי התנהגותו בפועל, כל עוד אין בו תחושה רגשית של חוסר, רב או מעט.

במקרים רבים של תשובה, כאשר מנקודה מסוימת ואילך גובר והולך קצב התפנית, נוצרת "פתיחת הלב". לאמור, ההתגברות על המחסום הראשוני של אי הרגשת החוסר. שכן, משעה שנבקעת

פתיחות ראשונית, נוצרת האפשרות להכרה עמוקה יותר, וממילא לתגובה חזקה יותר.

דברים אלו, הם בגדר פסיקות כלליות, שכן מבנה כללי זה קיים באדם שהיה רחוק כל ימיו מכל עניין שבקדושה, ולא חש כלל במחסור בתחום זה. ואולם, הם נכונים גם לכל אדם הנוהג אורח חיים של יראת שמים, והוא כה מרוצה מחלקו ומגורלו על יראת השמים שלו, עד שאבדה לו היכולת להבחין במידת ריחוקו מן השלמות.

נקודה זו של הבחנה, של התעוררות הנפש, היא בעצם נקודת ה"יודוי" הראשונה, הכוללת. כאשר מתגבשת תחושה עמומה של אי נחת, והופכת להכרה ברורה יותר בכך שמהו חסר, וכאשר ההכרה הזאת מגיעה לכלל ביטוי בין במה שאדם מדבר בינו לבין עצמו, בינו לבין קונו, או בינו לבין זולתו הרי שהושלם ומוצה הצעד הראשון בתפנית החלק השייך לעבר, אל דמותו של האדם לפני התפנית.

קבלה לעתיד

המרכיב השני בתשובה מכונה "קבלה לעתיד", זוהי ההחלטה לשנות את הכיוון מעתה והלאה. מבחינה מסוימת, נקודה זו היא ההמשך המהותי של צעד התפנית הראשון, ועוצמתה, כיוונה ועמידותה, תלויים במידה רבה בבהירות ובעוצמה של התחושה הראשונה כלפי העבר.

בכאב, ושאפשר להמשיך הלאה בלא לשנות כיוון.

ה"חרטה על העבר" כשלעצמה, על אף

**המרכיב השני
בתשובה מכונה
"קבלה לעתיד", זוהי
ההחלטה לשנות את
הכיוון מעתה והלאה.
מבחינה מסוימת,
נקודה זו היא ההמשך
המהותי של צעד
התפנית הראשון,
ועוצמתה, כיוונה
ועמידותה, תלויים
במידה רבה בבהירות
ובעוצמה של התחושה
הראשונה כלפי העבר.**

חשיבותה הראשונית המכרעת, דורשת, אפוא, גם את ההתקשרות עם היבט אחר היבט התקווה והאמונה בדבר שונה.

מי שחש אי נוחות, ומגדיר אותה ואת עצמו במילים "לא טוב" (או בכל ניסוח אחר, מורכב יותר ואינטלקטואלי יותר, המבטא, למעשה, אותם תכנים), אינו מגיע בהכרח לידי החלטה של שינוי; קל וחומר שאינו משנה דבר בפועל.

מאיך גיסא, עצם העובדה שאדם מתחרט על מעשיו, מצטער על דבר שאירע לו וחש בחסרונותיו עובדה זו עלולה להביא גם מצב של שקיעה גוברת בהלוך רוח של יאוש, קבלת הדין וקבלת המציאות (תהא אשר תהא) כמות שהיא, בלא לקוות ובלא לנסות לשנות את מהלך הדברים. עצבות כגון זו, הנחשבת בעיני רבים לאחד מחוליי הנפש הקשים, לא זו בלבד שאינה מביאה לידי תוצאות חיוביות, אלא לעתים היא עצמה משקעת את האדם בפגמיו ובחסרונותיו.

פעמים חש אדם, שהוא שקוע ושפל (מבחינה מוסרית, דתית או מכל בחינה אחרת של ראיית עצמו וגורלו), עד שגומלת בו ההחלטה להשכיח את הדברים מלבנו; התעלמות והדחקה זו, נעשית בדרך כלל על ידי כניסה לעולם של יצרים או של עיסוקים, שהצד השווה בהם הוא יכולתם לגרום להקהיית חושים זמנית או קבועה. תכליתה של בריחה זו, לפטור את האדם מתחושת המועקה. הנותן עינו בכוס, בסמים, בתאוות נשים או ב"בידור" לכל סוגיו, מנסה להקהות תחושה של אי נוחות ואי שביעות רצון; אולם שקיעה זו אינה פותרת דבר, אלא יוצרת תחושה מסולפת של הרפיה

במובן זה, התשובה העיקרון כי אפשר בכל עת ומכל מצב התחלתי שהוא, נמוך ככל שיהא, לחזור בתשובה היא אחת מיסודות התקווה וההתעוררות של האדם. ההכרה, כי בכל עת נשמר הפתח ויש דרך לתשובה, כי אין מצב שאין ממנו דרך חזרה הכרה זו עצמה, יכולה לפעול כגורם מעורר, המעמיד את האפשרות להגיע אל התשובה.

התשובה - דרך ארוכה וקצרה

יש לזכור, כי קבלת הדברים לעתיד, ההחלטה לשנות כיוון, אינה מגיעה תמיד לידי מימוש. המכשולים והעיוכים הנערמים על דרכו של אדם גדולים מאוד; השיגרה וההרגל, הגורמים שהביאו אדם לידי מצב מסוים, מוסיפים לפעול בדרך כלל בלא קשר להחלטות הטובות שבלבו. אף על פי כן, הרצון להגיע לידי שינוי, ההחלטה שבלב עצמה, מהווים שלב חשוב אפילו כאשר הכרעה זו אינה מתגבשת לכדי הגשמה מיידית. כל עוד אין בהחלטה לשנות משום מרמה עצמית, כל עוד אין זו רק אמירה (ואדם יכול לומר דברי הטעיה לעצמו, כמו גם לאחרים), הרי כל החלטה, ולו גם הקטנה ביותר, חשובה.

אכן, במקרים מסוימים, הפנייה הגדולה שעושה אדם בחייו נעשית בפתאומיות, בזווית חדה ובמהירות רבה. אולם בדרך כלל, קודם שפנייה שכזו נעשית, עוברים שלבים מרובים, ברובם עלומים; החלטות קטנות שלא תמיד זכו להתממש,

רצונות שלא הגיעו לידי מעשה; כאשר מגיעה העת, מצטברות ומתאחדות כל ההחלטות הקטנות לידי מהות אחת.

בכללו של דבר, יש לזכור: תשובה היא עולם ומלואו, תשובה היא מהות המקפלת בתוכה שני הפכים. מצד אחד, התשובה היא דרך ארוכה מאוד, שבעצם אין בה נקודת סיום אחרונה. כאשר רוצה אדם להגיע לתשובה, מכל מצב התחלתי שהוא, הרי שכל קטע מן החיים שלאחר רגע זה, כאשר הדברים מגיעים לידי הגשמה, הוא מילווה של אותה הבטחה פנימית לעשות את המפנה. ואולם, מצד אחר התשובה היא נקודה זעירה ביותר של תפנית. התשובה היא רגע קטן של הרהור, חרטה והרהור על שינוי. התשובה היא נצנוץ המחשבה המורה לאדם להיות שונה, להיות טוב יותר.

שני הצדדים הללו אינם סותרים זה את זה, אלא משלימים זה את זה. מבחינה אחת, אין דבר קשה יותר מעשיית התשובה שכן התשובה משמעה השתנות, התהפכות, גיבוש מהות חדשה. ומבחינה אחרת, אין דבר קל יותר מן התשובה; שבריר רגע של פניה הריהו כבר בגדר תשובה.

בעל התשובה דומה, אפוא, לאדם ההולך בדרך מסוימת, וברגע אחד הוא מחליט לשנות במידת מה את כיוון הליכתו. מאותו רגע ואילך, שוב אין הוא הולך עוד בדרך הישנה; מאותו רגע ואילך, הריהו פונה לצד אחר. אלא שכמו הדרך הישנה, גם הנתיב החדש ארוך ומתמשך.

חיפוש ה"אני"

פרק מתוך הספר

'שלושה עשר עלי השושנה'

אם הן מבטאות לעיתים במילים, הרי שהן מבטאות מחשבות מגומגמות ובלתי בהירות. עם זאת, באינטואיציה ובדרך עמומה חייב גם ילד קטן להגיע לבירור מסוים של שאלות יסוד אלה. וכך במשך כל חייו, הולך האדם ושואל שאלה זו בצורות רבות ושונות.

שאלות אלו הסובבות סביב המוקד של מהות האני, פעמים שהן נראות לאדם פשוטות וקלות עד שהוא חש שהנה התשובה בהישג ידו; פעמים שהן נראות רחוקות כל כך שאי אפשר להשיגן כלל; וייתכן מצב שבו השאלה - לפחות בצורתה זו - כלל אינה נראית כשאלה שיש בה עניין, והיא נדחית מפני בעיות אחרות הנראות באותה שעה משמעותיות וקרובות יותר. ואף על פי כן גם בשעה שאין אדם עוסק בשאלה זו בגלוי, גם כשאינו מציג אותה כשאלה מפורשת, עדיין היא קיימת ופועלת בצורות אחרות. דהיינו, רוב חיפושיו של האדם - בין בהגותו פנימה, מעצמו אל עצמו, ובין כשהוא פועל ויוצר אל מחוץ לאישיותו הפרטית - אינם אלא מערכות מערכות של תשובות לאותה שאלה בסיסית: שאלת ה"אני", מהותו ודרכו.

השאלה אותה שואל האדם בצורות שונות בכל ימי חייו, היא השאלה בדבר מהות עצמו. החיפוש אחר עצמו הוא מאותם דברים שאדם מתחיל בהם מראשית הכרתו, משעת לידתו או קודם לה, והוא ממשיך בהם, בצורות שונות, עד יומו האחרון.

חיפוש זה אינו נעשה בכל עת באותה צורה: פעמים שהוא נעשה ללא הבנה אינטלקטואלית של התהליך, ופעמים שכל כולו מערכת של דקויות שבמחשבה ושל עיון פילוסופי; פעמים שהחיפוש הזה אינו מופיע בגלוי בתוך התודעה וההכרה, ופעמים שהוא הנושא המרכזי של המחשבה הפעילה. אך לעולם אין האדם יוצא מתחומה של השאלה הזו, בכללה ובפרטיה: מי אני? מאין אני בא? לאן אני הולך? לשם מה עובר אני בדרך זו?

מסתבר שאפילו נצנוצי המחשבה הראשונים של התינוק הקטן עוסקים בתחום זה של הגדרות היסוד: אני, עולם, סיבה ותכלית. כמובן, שאצל ילד קטן אין השאלות הללו והתשובות להן מגיעות לידי מירקם אינטלקטואלי, וגם

שאלה זו, אף על פי שעסקו בה פילוסופים וחוקרים בתחומים שונים, אינה ביסודה שאלה בתחומים אלה. הדיונים הפילוסופיים, הפסיכולוגיים או המדעיים בשאלה זו יפים אולי, כדי לתת לאותם דברים מסגרות וביטויים שונים אשר שוב שוב מתגלים כחלקיים וצדדיים. המעמקים שהפסיכולוגיה יכולה לגלות, או הסתירות, הבעיות והתשובות שהפילוסופיה יכולה לעסוק בהן, כל אלה רק מעבירים את השאלה הבסיסית לתחום של פרטים, של עיסוקים צדדיים בה. הבעיות הפילוסופיות והמדעיות - שכל אחת מהן כשלעצמה יכולה להיות חשובה ומעניינת - אינן באות בעצם, להתמודד עם השאלה הקיומית הראשונית, שאלת מקומו של ה"אני" עם עצמו ועם עולמו. התשובה לשאלה זו צריכה לבוא רק מבפנים, ולא על ידי מסגרות וסמלים מבחוץ.

כאמור, החריפות והבהירות של החיפוש אחר ה"אני" הם מצבים מיוחדים שלא כל אדם מגיע אליהם. אצל רוב בני האדם, גם כאשר הם מגיעים להעמדת השאלה בצורה מפורשת, אין הדבר אלא אפיזודה במהלך חייהם. עם זאת, השאלה עצמה נשארת והיא חוזרת ונשאלת בגלוי ובסתור, פעמים רבות במהלך החיים; וביתר שאת היא מופיעה בכל נקודת גבול או מפנה בחיים, או בכל רגע שיש בו בהירות וצלילות הדעת והמחשבה.

השאלה הזו, היכן הוא ה"אני", מופיעה למעשה בסיפור הראשון במקרא, סיפור

החיפוש אחרי מהותו של ה"אני" אינו מנוסח תמיד בצורתו החריפה והגלויה הזו. ברוב המקרים דרושים זמן וניסיון מתמשך לביורו הדברים וליבונם כדי שמכלול של שאלות אחרות - שהן חלקים ופרטים של השאלה הכללית הזאת - יגיעו לכלל גיבוש ולידי ניסוח השאלה בצורתה זו. לעיתים נדמה לאדם שהוא יכול להסתפק בתשובות מעשיות וחלקיות לשאלה הזו, שהוא יכול לדון עם עצמו ועם אחרים רק בדברים שהוא חייב לעשות מהיום למחר, בהתחייבויות החברתיות, הכלכליות או האחרות שהוא נתון בהן בחיי היומיום ושהוא חייב, בצורה זו או אחרת, להיענות להן ולמלא אחריהן. אלא שכל אלה תלויים ללא ספק, באותה שאלה ראשית שהיא הנותנת או השוללת את המשמעות מכל מה שהוא עושה.

*

השאלה הזו, שהיא ראשונית וטבעית, היא גם מאיימת. שאלה זו פותחת בפני השואל לא רק מבחר גדול של תשובות אפשריות, אלא גם - מה שמפחיד הרבה יותר - תהומות ומרחבים ללא פתרון.

אנשים משקיעים את עצמם במירוץ החיים, ברדיפה אחר דברים, בתחרות על קניינים, במאבק על עמדות של כוח וכבוד, לא כל כך משום שהם חושקים בהם, אלא בעיקר כמנוסה מפני השאלה: מדוע בעצם הוא רוצה בכל אלה? מיהו זה הרוצה, החושק, המחפש או הבורח?

השאלה שהאדם בעצמו אינו מעז אולי, לשאול במלוא השלמות: היכן אני? לאן אני הולך? מה אני עושה? - נשמעת לו לא מתוך עצמו, אלא מבחוץ, בקולו של האלקים הקורא לו: אֵיפֶה? היכן אתה? והאדם חוזר ושואל את עצמו: אכן, היכן אני? באותה השעה - לאחר החטא - הדבר היחיד שיכול האדם לומר הוא, שהוא איבד את דרכו, שהוא מסתתר; אבל דבר שלם וחיובי יותר אין הוא יכול לומר. כלומר, התוצאה של החטא - בין שהיא באה באופן ישיר ובין שהיא באה כמסקנה מתוך הרגשת אשמה סמויה או גלויה - היא, שהאדם מחביא את עצמו מפני הקדוש ברוך הוא; ובמקום לבטוח בו, במקום לחפש אותו ולרדוף אחריו, הוא מרגיש שהוא חייב להיחבא ולהיסתר מפניו. ומשום כך, כדי לצאת מאותו מצב הוא צריך לשמוע מבחוץ, מן הקדוש ברוך הוא, את השאלה: "איכה?", היכן אתה נמצא?

הקול המתהלך בגן ושואל "איכה?" עדיין מהדהד ונשמע בעולם; לא תמיד הוא גלוי ומודע, אבל בצורה זו או אחרת הוא עדיין נשמע בתוך נפשו של כל אדם. אכן, לעיתים אין האדם יודע כי הקול הזה הוא קולו של האלקים; אבל תמיד הוא שומע את השאלה: היכן אתה? היכן אני? השאלה יכולה לבוא לאדם כאשר הוא נמצא בדרך של חיפושים מכוונים, מודעים, כאשר הוא יודע שהוא נחבא והוא רוצה לחפש ולגלות; והיא יכולה לבוא אליו גם כשהוא מסתתר, וגם כשהוא כלל אינו יודע שהוא מסתתר.

חטאו של האדם הראשון. לאחר שהאדם ואשתו - היצורים האנושיים הראשונים - חוטאים, הם מסתתרים מחמת האימה בין עצי הגן. וכאן שומע האדם את קול האלקים הקורא אליו: "אֵיפֶה?" - היכן אתה?

השאלה הזו כמו הסיפור כולו, הם חלק ממערכת החיים הבסיסית של כלל המין האנושי ושל כל אדם בפרט. החטא של עץ הדעת הוא חטא הידיעה שאין לה מקבילה בתוך צרכי הנפש, החטא של התשובה (מֵעֵנָה) לשאלה שעדיין לא עלתה; זהו מצב שבו אדם יודע יותר ממה שהוא זקוק לדעת, שבו הדברים שהוא לומד ויודע הופכים להיות לידיעות של סתם, לגיבוב של עובדות - בין נכונות ובין שאינן נכונות - החוסם את הבהירות היסודית של ההוויה לעצמה. לו יכלו האדם כפרט, והמין האנושי ככלל, לשמור את עצמם מאותו החטא, היה האדם מסוגל - כמוהו כשאר היצורים - להרגיש בפשטות ובבהירות גם את מהותו שלו. לולא ההסתרה הזו של תשובה ללא שאלה, של עובדות ללא משמעות פנימית, היו מערך נפשו הבסיסי והאינסטינקטים שלו, מכוונים אותו לקראת מציאת מקומו ודרכו בעולם אל הבנת מהות עצמו בתוך הסובב אותו. ואולם בעקבות החטא נעלמו ממנו אותן הצלילות והבהירות הפשוטות של הדרך. הוא זוכה אמנם בכוחות חדשים: כוח הספק ויכולת הפקפוק; אבל הוא מאבד את ההרגשה הראשונית של מקומו ומעמדו.

השאלה יכולה לבוא לאדם בשעה שהוא צופה מתוך ייאוש על חיים ללא תכלית וללא ייעוד, והיא יכולה לבוא לו בשעה שדומה לו שהכל ברור ומובן.

*

בעצם המודעות לכך שהשאלה הזו אכן נשאלת, יש גם משמעות עמוקה יותר, פנימית יותר. האיש השומע את השאלה, או את הַד הַדָּה - אם הוא מאזין לה, אם הוא מהרהר בה, הוא יכול לשמוע גם משהו שמעל ומעבר לה: את קולו של השואל. כלומר, השאלה "היכן מצוי אני בעולמי", גם כאשר האדם שואל אותה מתוך עצמו, הרי היא, בפנימיותה, קולו של האלקים המדבר אליו: אל האדם שאיבד את דרכו, אל האדם החוטא, אל מי שידוע שהוא תועה, ואפילו אל מי שגם את זאת אינו יודע, והוא נחבא לו אי־שם. ועם כל הכאב שבשאלה, עם כל האיום והפחד מפני הפגישה המחדשת עם האלקים, יכול האדם - אם הוא מקשיב היטב - להבין בה דבר מה גדול יותר, מהותי יותר.

השאלה "היכן אני" היא תמיד שאלתו של האדם העומד בפני עצמו - "וארא כי עירום אנכי" - בודד בעולם, בודד בתוך המשפחה, בתוך החברה, בתוך האומה. מטבע הדברים, כל אדם ממקם את עצמו בתוך מערכת כלשהי: היכן הוא מצוי ביחס למקום גאוגרפי מסוים או ביחס למבנה חברתי או כלכלי. ואילו השאלה "היכן אני" מערטלת אותו מכל המערכות וההתייחסויות הללו, והיא

מתייחסת אליו לבדו, כשלעצמו. השאלה הזו, שהיא כולה בדידות מקבלת לפיכך את הפתרון הבסיסי שלה ברגע שהאדם מגלה שהיא אינה אלא צדה השני של שאלת האלקים: "איכה?" "היכן אתה?" כלומר, לעומת החיפוש שמחפש האדם את עצמו יש חיפוש אחר, שאלה אחרת, שיש בהם גם ראשיתה של תשובה, והיא - חיפוש של האלקים אחרי האדם. הייאוש, התהייה ללא מענה של הבן שתעה בדרך ואינו מוצא עוד בית לעצמו, אותה שאלה ששואל כל מאבד דרך - "היכן אני?" - מקבלת את ראשית ועיקר תשובתה מעצם הקול שהיא שומעת מן העבר האחר ואשר שואל לכאורה את אותה שאלה עצמה: "היכן אתה?"

*

החיפוש אחר ה"אני", החיפוש אחר מהותה, פנימיותה ודרכה של הנפש, תחילתם בכך שהאדם מוצא את עצמו בודד בתוך העולם, ולפתע נעשה למרכזו. כל עוד הוא רואה את עצמו כצופה בעולם, כחלק של מערכת כוללת, הריהו דוחק עצמו בין המְהַלְכִים והמתרוצצים, פועל ונפעל עם כולם. ואולם כאשר מגיע אדם לנקודה שבה מתחדשת ומשתרשת בעבורו מודעות עצמו, כאשר הוא מוצא את עצמו בתוך עולם שבו כל הדברים כאילו מתייחסים אליו וכל העיניים מביטות בו - באותה שעה אין שום חלק בתוך המציאות שאינו מעמיד בפניו את האתגר והשאלה: כיצד צריך אני להתייחס לאדם זה?

הרגשה של משמעות ושל קשר; ואולם בסופו של דבר מתברר שוב ושוב, בכל כיוון שהאדם גדל ומתפתח בו, כי כל אותם דברים שהוא מנסה להיאחז בהם כנקודות של קבע שאליו יוכל לקשור את מהותו הפנימית אינם אלא הֶטְעִיָּה.

אין זה בא לומר שאין בעולם נקודות התייחסות של ממש, אלא רק שהנקודות הללו אינן נקודות של קביעות אמיתית, כי אם מערכות יחסיות אשר מקומן וערכן נקבעים על ידי גורמים חיצוניים וארעיים ועל ידי החשיבות שהאדם מייחס להן. אותם הדברים שיכולים להיראות במשך זמן מה כנקודות יסוד מוצקות וכתכלית בפני עצמה, מתגלים בסופו של דבר כעומדים על הערך שהאדם נותן להם. שלטון, כוח או ידע הם חשובים ובסיסיים רק כאשר אנשים מחליטים לייחס להם חשיבות. ולפיכך אין האדם יכול לבנות עליהם או לייחס את עצמו אליהם, שכן בסופו של דבר כל הנקודות הללו - בין כשהן מצויות בתוך המרחב החיצון ובין כשהן חלק מן המעמקים הפנימיים - חוזרות ומתייחסות אל נקודת מוקד אחת: אל ה"אני" עצמו, אשר הוא עצמו חסר נקודת אחיזה.

*

החיפוש אחר ה"אני" הוא לכאורה חיפוש ללא מוצא. ככל שהאדם מבקש יותר את מהות נפשו, ככל שהוא מתעמק בתוכה יותר, הרי הוא מגיע למסקנה העשויה להיות מפחידה: שאין היא נמצאת בתוך גדרי נפשו כלל; שנקודת הפתרון של

השאלה מתחדדת ומכאיבה יותר ככל שעולמו של האדם גדל, ככל שהוא עולה לדרגות גבוהות יותר בתחום האנושי, הרגשי או האינטלקטואלי, וככל שהממלכה האנושית מתרחבת יותר ובעיותיה נעשות מרובות ומורכבות יותר. במהלכו של גידול כזה עמל האדם ומסדר, ככל שידו משגת, את כל העולמות שמסביבו, ואת כל בעיות העולם, בהתייחס אליו. ואולם נקודת היסוד, הוויית האדם לעצמו, נשארת גם אז - וביתר שאת - ללא נקודת אחיזה. ככל שנפש האדם מנסה לפתור את השאלות מתוך ייחוסן של נקודות במרחב הפיסי והרוחני או במישור הפילוסופי או הפסיכולוגי, אל ה"אני" - אין היא אלא מעצימה את השאלה הבסיסית: היכן הוא ומה הוא בעיקרו של דבר, אותו "אני"? ההעמקה בתוך הוויית עצמו, בבדידותו, כשהוא תָּחוּם וסגור לעצמו אמנם מעשירה אותו בכשרונות חדשים, בזוויות הסתכלות חדשות, בהעמקת המחשבה, ופעמים אף באצילות רוחנית; אך עם כל זה היא משאירה את נקודת הבסיס עצמה - ה"אני" - מנותקת.

בעיית הבסיס של ה"אני" אינה נפתרת על ידי כך שהאדם גדל. היא יכולה להיעלם לפי שעה, בין מתוך שמציאות חייו של אדם מתרחבת ומספר הדברים שה"אני" מתייחס אליהם גדל, ובין מתוך שהאדם הולך ומעמיק בתוך עצמו, והוא מוצא שם עולם שלם של אוצרות פנימיים ושל כוחות נפש. כל אלה יכולים, במשך זמן מסוים, להעסיק את המחשבה ולתת

החיפוש, נקודת המוקד של הנפש איננה בתוך הנפש בעצמה, כי אם מחוצה לה; ובהיקף הרחב יותר, שמרכז הכובד של הוויית עצמו נמצא, בעצם, מחוץ ומעבר לה.

הגילוי הזה יוצר את הבסיס הראשון לא רק להבנת ההווייה שמבחוץ, מהיכן היא מתחילה ולהיכן היא הולכת, אלא אף לשאלה הפשוטה והראשונית יותר: היכן אני עצמי? שהרי אף נפשי שלי עצמה אינה מצויה כולה בתוך הווייתי הפרטית; למרות שחוויותיה של הנפש מצויות בתוכה, הרי נקודת המוצא שלה, בסיס ההווייה שלה, אינו טמון בתוך עצמה; ואף מערבולת החיים המסתחררת, על כל שינוייה וגונויה, יש לה מוקד שאינו מצוי בתוך הנפש, אלא מעבר לה.

מעגל החיפוש האנושי אחר עצמו יש לו, אפוא, ראשית של תוחלת כאשר הוא מגלה, שמוקד הווייתו נמצא במוקד ההווייה כולה. לאמור, לאחר שמגיעה הנפש להכרה שאת עצמותה היא לא תמצא בתוכה, היא ממשיכה לחפש במקום שבו כבר אין היא כביכול קיימת כישות לעצמה - דהיינו, מעבר לכל גדרי הנפש, באלקות ולא באדם. מאמר המשורר: "צור לבבי וחלקי אלקים לעולם" (תהלים עג), מבטא את הדבקות של הרגשת הלב הפרטית האישית ביותר - "לבבי וחלקי" - ב"אלקים לעולם". לא הוויית האדם ככללות, לא המציאות בכללה, אלא נקודת המרכז הפרטית, העצמית, האישית ביותר, חלקי שלי

בהווייה - נמצאת באלקי.

כאמור, כאשר מתעוררת השאלה "היכן אני נמצא?" יכול האדם, אם מסוגל הוא לכך, לשמוע בה את הַדָּה של השאלה האלקית: "אֵיפֶה?", אשר עם כל האימה שיש בה, יש בה גם תמציתה של התשובה והנחמה. שכן התשובה האמיתית לשאלה "היכן אני" אינה יכולה להתקבל אלא כאשר היא מתייחסת אל נקודת בסיס מחוצה לה, אל השואל הראשון של השאלה, אל ה"אתה" הקיים תמיד. החיפוש אחר ה"אני" אינו יכול להיפטר בתוך המסגרות של האדם, משום שכל הפתרונות הבאים מאותו מקור אינם אלא מעבירים את השאלה מפרט זה אל פרט אחר. חייבת להיות התייחסות אל נקודה ארכימדית מחוץ למרחב של ה"אני" ושל עולמי שלי: נקודה הנמצאת בתוך המוחלט, שהיא הנותנת את הבסיס לתשובה בעלת משמעות לשאלה הזו.

אותה שאלה היכולה להשמע כה פשטנית ורחוקה מחיפוש המוחלט, היא אפוא אחת הדרכים המשמעותיות ביותר להגיע אליו. התהייה האגוצנטרית אחר ה"אני" מוליכה את התוהה והמחפש באמת אל עבר ה"אתה" המרוחק והנעלם. החיפוש האנושי, הפונה מן העולם החיצוני הגדול אל עבר הנקודה הפרטית והאינטימית של האני עצמו, נגמר אפוא לא במקום הקרוב, אלא במרחק הגדול ביותר שבגדר האפשר - באין סוף של האלקות. שם, במרחב האינסופי שבין שמים וְשָׁאֵל, יכול הוא

היה כל ההגדרות הללו - שלא היו אלא התייחסויות, צל, הוויה ריקה המנסה להלביש את עצמה בבגדים מן החוץ, שעה שלה עצמה אין כל הגדרה פנימית מהותית. לעומת זאת, כאשר יכול האדם לייחס את נקודתו הפנימית אל האלקי, אל המהות שהיא המוחלט, רק אז מקבלת נקודת ה"אני" גם היא משמעות. באותה שעה היא מפסיקה להיות נקודת התייחסות המתייחסת לדברים נטולי תוכן, ונעשית בעלת תוכן כשלעצמה.

כאשר האדם מעמיד את עצמו במרכז ההוויה והוא צופה מסביבו, הריהו חש כאילו כל קווי המציאות נפגשים בנקודה אחת - בו עצמו. אולם כשהוא חוזר ומביט פנימה אל הנקודה המרכזית הזו, מסתבר לו יותר ויותר שאין הוא אלא נקודת צומת, ציון סתמי בתוך המרחבים. לעומת זאת, כאשר הוא מתייחס אל נקודת מהות אחת של קביעות בתוך המציאות, הרי ממילא נעשה אף הוא להוויה מסוימת, מיוחדת לעצמה, המאבדת את סתמיותה והופכת להיות דבר מה מוגדר.

זהו הפרדוקס של החיפוש אחר ה"אני". מי שהגיע לאותה דרגה שבה הפסיק לראות את עצמו כמרכז ההוויה והתחיל לראות את עצמו כנקודה, השלכה של מהות גדולה לאין ערוך, נעלה לאין סוף, רק הוא יכול לומר בכל שלמות הלב - "הנני", הרי אני כאן. האיבוד המודע של ראיית עצמו כבסיסה של המציאות הוא האופן שבו אפשר לזכות במציאות של ממש. באותה שעה מתגלים לו לאדם

למצוא את ה"אני" הפרטי שלו, את נקודת המוקד העצמית, את נקודת המשמעות של נפשו.

ברגע שבו מכוון האדם את עצמו אל המשמעות הזו, הרי הוא מעמיד ומתווה גם את מפת עולמו; אותו רגע שבו הוא מקבל את הרעיון המדהים, המכאיב לפעמים - שנפשו, ה"אני" שלו שסביבו הוא מְרַכֵּז את כל חייו אינו מרכזו של העולם אלא אף הוא חלק מההוויות הסובבות את המרכז הגדול הזה וזרמות ממנו - הוא הוא תחילתה של הדרך לקראת ההוויה הזו, ולקראת מציאת מקומו בתוכה.

*

לפעמים נדמה לאדם שבהעמדה כזו של עצמו - לא כמרכז אלא כנקודה במעגל; לא כנקודת הראשית והאחרית של הכל, אלא כאחד המעברים שבדרך - הוא מאבד את עצמיותו, את השורשיות של מציאותו. ואולם לאמיתו של דבר אין זה כך. אדרבה, ההגדרה הקודמת של הוויתו - אשר בה היה הוא גם הגיבור, גם המלך וגם האלקים - לא זו בלבד שאינה האמת לאמיתה, אלא היא בעצם חלולה מיסודה, וכל כולה התבססה על קליפות ללא תוך. הוא ייחס את עצמו לדברים משניים ובמקום להיות דבר לעצמו, לא היה אלא מערך של קליפות המתייחסות לדברים אחרים. הוא היה חבר של פלוני, בן של פלוני, אביו של פלוני; הוא היה אדם העסוק בדבר מסוים, החושב והמתייחס לבעיות אלו ואחרות; הוא

כמה דברים: מתגלה לו השלמות הגדולה הכוללת של ההווה שכל אדם הוא חלק ממנה; ומתבררת גם המעגליות של הדרך הפרטית מן המקור האלקי העליון, בבחינת "מאין באת" דרך החיפוש אחר עצמו, בתוך עצמו ובתוך העולם עד השיבה אל נקודת המקור שמעבר, בבחינת "לאן אתה הולך".

*

בתוך המכלול הגדול, הכולל את כל המציאות ופרטיה כולם, יכול אדם להתחיל להתחקות על הקו הפרטי שלו, על מעגל החיים והחוויות המיוחד שלו. מעתה אין אלו עוד אך נקודות מפגש סתמיות בתוך המציאות, אלא דרכי הביטוי של אישיותו האינדיבידואלית, הייחודית. גם כאשר כל הנפשות כולן יוצאות מאותו מקור ראשוני, וגם כאשר כולן זורמות באותו מעגל עצום ושואפות לחזור אל אותו המקור, הרי דרכה של כל נפש פרטית - עם כל מה שיש בה מן המשותף והדומה לאחרים - היא דרך מיוחדת לעצמה. כל הצדקת קיומה הפרטי של הנפש היא בכך שרק היא לבדה מסוגלת ללכת בנתיב המיוחד הזה, הערוך לפי מהותה הפנימית. בין המיליונים הרבים של נפשות שכולן הן נקודות אור, שכולן רסיסים וניצוצות של האור היסודי הראשון, יש לכל נפש נקודה מיוחדת של מעמד ושל אופי - שהיא היא פנימיות נקודת נפשו - הנותנת מובן וכיוון לנתיב המסוים שלה.

כאשר נכנס האדם פנימה ולמעלה, בתוך

מעמקי הנפש, חדר לפנים מחדר, קומה מעל קומה: מן הנפש החושבת המודעת אל הרוח ואל הנשמה; באותם רגעים של חסד נדיר שבהם הוא נוגע בשורש החיים של נשמתו, ה"חיה" שבנפש, הוא יכול לחוש מעבר לה את פעימתה של נקודת השורש הפנימית, ה"יחידה" שבנפש - אותה נקודה שבה נשמתו הפרטית מתייחדת עם כל הנשמות כיחידה אחת, הדבוקה במקור היחיד של הקיום.

ההכרה והתחושה של אדם שאכן, כשם שהוא תוהה ומחפש אחר עצמו, כך גם האלקים מחפש אותו וכוסף אליו היא נקודת התפנית בחיפוש ה"אני", מן האין מוצא של מציאותו שתחילתה ותכליתה בתוך עצמו, אל נקודה ראשונה של הכרה בהיקף אחר. למן אותו רגע של הכרה יכול אדם להתחיל למצוא את המשמעות, את קווי הדרך המוליכים - פעמים מתוך עמל ויגיעה עצומים - אל נקודת המוקד. מפגשם של שני החיפושים: האדם המחפש את עצמו והאלקים המחפש את האדם - הוא ראשיתו של פתרון. ומכאן ההליכה אחרי ה', שם מוצא האדם באמת גם את עצמו; שם מוצא הוא את הפתרון לא רק לשאלה "היכן אני", אלא גם לשאלה "מה אני", להגדרת הווייתו ודרכו המיוחדת שלו.

ימי הרתמים והסליחות

”אנחנו קוראים לטקס הזה 'סליחות'. מדוע?”

אנחנו יודעים בתפילין כשם שאנחנו מניחים תפילין, גם הקב"ה מניח, בתפילין שלנו אנחנו מזכירים אותו ואומרים: "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", ובתפילין שלו הוא מזכיר אותנו, הוא אומר: "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". כמו שאומרים בפיוט: "פארו עלי ופארי עלי", התפילין שלי עם שמי נמצאים אצלו, התפילין שלו, עם שמו, נמצאים אצלי.

בסליחות אנחנו אומרים לקב"ה אותו דבר, תראה: במשך השנה קיבלנו הרבה מכות - יש שקיבלו מכות גדולות, יש שכואבות, יש שסתם קיבלו מכות - זה הזדמנות שכולם אומרים סליחות. אולי, תארו לעצמכם שגם הוא אומר סליחות, לא רק שהוא אומר "סלחתי" אלא גם אנחנו צריכים להגיד "סלחתי". אולי גם אתה הקב"ה תבקש על מה שעשית. כולנו אומרים סליחות, שגם הקב"ה יגיד קצת סליחות. זה לא שייך לחשבונות, אבל בכל זאת, נתתי מכות, קיבלתי מכות, לפני שבכלל מתחילים לעשות משא-ומתן בכלל, ששני הצדדים יגידו אולי תסלח לי קצת. הוא עשה לנו כל מיני צרות - גדולות וקטנות - אין לנו זמן עכשיו לעשות את כל הרשימה, יש לילות של סליחות, אנחנו מנסים לא להיכנס לפירוט של כל הצרות שהיו לנו. אנחנו אומרים עכשיו בסליחות: "אתה תסלח לנו, ואז אולי אנחנו נסלח לך". ואז אחרי שנעשה את זה ביחד, נוכל להיות ביחד...

(שיחת הכנה לסליחות, מוצאי מנוחה תשע"ו)

בואו נעשה סליחות!

שיחת הכנה לסליחות, תשס"ו

את הבעיה המהותית והמרכזית שקשורה גם לסליחות וגם לשאר התפילות: אנחנו מתפללים הרבה, מבחינת הזמן שאנחנו משקיעים בתפילה ומבחינה זו שאנחנו אומרים את התפילות הרבה פעמים, אולם מצד עצם מהותה של התפילה אנחנו בעצם מתפללים כל כך מעט. לפעמים, מרוב פעמים שאנחנו חוזרים על אותה התפילה אנחנו כבר יודעים אותה בעל פה, ואז המצב הוא עוד יותר גרוע. כשאדם יודע את התפילה בעל פה עשוי להתפלל תפילה שלימה בלי לשים לב, ורק כשהוא מגיע למקום שבו יורקים, ב'עלינו', הוא שם לב לכך שהוא הגיע לסוף התפילה, ובזה מסתכמת חווית התפילה שלו. פעמים רבות התפילה שלנו היא כמו לחיצה על מכונה אוטומטית שממשיכה לעבוד מעצמה, והאדם שמתפלל עושה זאת כבר כמעט כמו בריה מתוכנתת לחלוטין.

לפני זמן הזדמנתי למקום נידח לגמרי ליד מונגוליה, לעיר שאף פעם לא ידעתי שהיא קיימת, ומצאתי את עצמי מבקר בסוג של מנזר בודהיסטי. ראיתי שם, כמו במנזרים אחרים, גלגלי תפילה: אלה הם גלגלים שעומדים לרוחב או לאורך, ועל

תפילה לא רגילה

מהו העניין של הסליחות? בניגוד למה שמקובל לחשוב, נראה כי העניין המרכזי של הסליחות הוא לאו דווקא הוידוי. כשמעיינים בתוכנן של הסליחות, לפי כל נוסח שהוא, אפשר לראות כי למעשה לא כל כך ברור מה אנחנו עושים, בעצם, כשאנחנו אומרים סליחות.

לפני בואם של הימים הנוראים, ישנה הרגשה שזהו זמן ראוי ומתאים להתעורר לעורר את עצמנו. ואכן, האופן שבו אומרים את הסליחות עשוי לכך. כשמשכימים בבוקר ואומרים דברי תפילה שאינם חלק מסדר התפילה הרגיל - זה בהחלט מביא להתעוררות הנפש.

הבעיה הקבועה והגדולה ביותר של כולנו, כאנשים שמתפללים, היא שאנחנו אומרים כל הזמן פחות או יותר את אותם הדברים. גם אם ישנם שינויים מסוימים, כמו הפיזיות של הסליחות האשכנזיות שמשתנות מיום ליום, בסך הכל אנחנו עדיין מתפללים תפילה שהיא פחות או יותר קבועה. הקביעות הזו מעוררת תמיד

בדרכים שלא כל כך שייכות לעצם העניין, משום שאלה הדרכים שמהם מגיעה ההתעוררות שלנו.

זהו עניינן של הסליחות. הימים הנוראים מגיעים, והם דורשים איזו הכנה. אפשר, כמובן, לקפוץ לתוך הימים הנוראים בלי שום הכנה, אבל כל מי שמנסה לקפוץ כך לתוכם, גם אם הוא אדם שמתפלל כל השנה כולה, מרגיש את הקושי. כל השינויים שעושים בסליחות, ואחר כך גם בימים הנוראים עצמם, בנוסח שאותו אומרים, בזמן שבו מתפללים, ובמקומות מסויימים אפילו בבגדים שאותם לובשים - כולם נועדו כדי להעיר ולעורר.

מי יעלה בהר'

בתוך התפילה יש שני חלקים: יש את חווית בעצמה, ויש את המילים שאותן שאנחנו אומרים בתפילה. בנוסח הספרדי אומרים לפני הקידוש בליל שבת: 'הנה אנחנו באים לקיים מצוות עשה דאורייתא לקדש את השבת ומצוות עשה דרבנן לקדש על היין'. מהנוסח הזה עולה כי אלה שני דברים שונים: יש מצוות עשה דאורייתא לקדש את יום השבת, ויש מצוות עשה דרבנן לעשות קידוש על היין, שהיא לא עיקרו של הדבר אלא רק אופן מסוים שבו אנחנו מקיימים את קידוש השבת. באותו אופן, יש מצוות עשה דאורייתא להתפלל, ויש מצוות עשה דרבנן להגיד את מה שכתוב בסידור. המצוה להגיד את מה שכתוב בסידור שונה מעצם המצוה להתפלל, והיא רק אופן מסוים שבו אנחנו מקיימים

כל אחד מהם מודבקות כל מיני תפילות. כל מי שעובר ליד הגלגל דוחף אותו ועל כל דחיפה של הגלגל, נחשב לו כאילו התפלל את כל התפילות שכתובות עליו. כל אחד עושה זאת לפי מידת יראת השמים שלו: יש מי שדוחף את הגלגל דחיפה אחת, ויש מי שעומד כמה רגעים ודוחף אותו כמה פעמים. הם אפילו המציאו שיטה מחודשת - הם קשרו חלק מגלגלי התפילה הללו למין כנפיים, כמו של טחנת רוח, וכך הגלגל מתפלל לבד... דיברתי עם המנהיג שלהם, איש צעיר ומאוד ידידותי שלא ידע שום דבר על יהודים, והשווינו קצת בין המנהגים, ואז אמרתי לו: אתה חושב שרק לכם יש גלגלי תפילה?! גם לנו יש דבר די דומה, אלא שלכם יש גלגל שלם שמסתובב 360 מעלות, ואצלנו יש רק חצי גלגל, שמחובר בגב ומגלגלים אותו רק מצד לצד... כמובן שזו היתה בדיחה, אלא שלמעשה זה בדיוק מה שאנחנו עושים: יש לנו סידור ואנחנו הופכים את הדפים מקצה לקצה פעם אחר פעם, וכך אנו עושים יום אחרי יום, במשך שישים שנה, שמונים שנה או תשעים שנה.

מה עושים כדי שבכל זאת התפילה שלנו תכלול גם חוויה של תפילה ולא תהיה רק מין גלגול של "גלגל תפילות"? איך אפשר לגרום לאיזושהי התעוררות בתפילה? אפשר לדרוש דרשות של התעוררות - זה אף פעם לא מספיק יעיל. במקום זה, אנחנו מנסים לפעמים להתפלל בשעה לא רגילה, באופנים מיוחדים, בנוסח חדש ובהזדמנות יוצאת דופן. לפעמים אנחנו מנסים לגרום להתעוררות אפילו

את מצוות התפילה עצמה.

הולך לפגוש את מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ולשוחח איתו. הרי יש אנשים שאפילו כשהם הולכים לדייט הרגליים שלהם כושלות, אז כשאדם הולך להיפגש עם הקדוש ברוך הוא במעין ראיון אישי ולדבר איתו התחושה אמורה להיות מאוד מפחידה.

זו גם אחת הסיבות שיש סידור, שהרי כך אנשים עושים כשבאמת מזמינים אותם לפגישה חשובה. יש אנשים שכשמזמינים אותם לבוס הגדול שלהם, הם עומדים לפניו ומתחילים לגמגם, ויש אנשים שרושמים לעצמם, לפני פגישה כזו, ראשי פרקים של מה הם מתכוונים להגיד, או אפילו חוזרים על הדברים שהם רוצים להגיד ולומדים אותם בעל פה. כך גם בתפילה - כאשר הפגישה היא לא עם איזה שמנדריק שהיום כאן ומחר הלך, אלא זוהי הפגישה הכי גדולה וחשובה שיכולה להיות, זה עשוי להיות יותר נוח וקל לאדם לקרוא את הדברים מן הכתב.

על כל פנים, עצם העניין של תפילה באמת אמור להיות דבר מפחיד. הפחד שאמור להיות לאדם שמתפלל אינו מכך שיקצצו את ראשו, זהו פחד מעצם הפגישה. אלא שאנחנו מתרגלים לעניין הזה, כפי שאנחנו מתרגלים לכל דבר שבעולם, ולכן הוא כבר לא מפחיד אותנו.

לו היינו מתייחסים לדברים הללו בצורה אמיתית, היתה עולה השאלה - מי ראוי להיכנס ולעמוד לפני הקדוש ברוך הוא? כפי שאנחנו אומרים בתפילות של ראש

מה היא המצוות-עשה דאורייתא להתפלל? על תפילה כתבו הרבה מאד, אבל בתמצית העניין של תפילה הוא בניית יחס בין האדם ובין הקדוש ברוך הוא. בתפילה אדם עומד בפגישה ומדבר עם הקדוש ברוך הוא, והשאלה היא מהי ההרגשה שלו באותו רגע.

עבור אדם שרוצה להגיע אל תוך הדברים ולא להישאר במסגרת החיצונית שלהם, תפילה היא דבר יותר קשה מאשר לימוד תורה או קיום מצוות. כשאדם מקיים מצווה הוא עוסק בדבר אובייקטיבי: הוא לוקח לולב ומנענע אותו, למשל. הנענוע של הלולב הוא דבר אובייקטיבי ולכן קל לעשות אותו. גם כשאדם לומד תורה הוא עוסק בנושא אובייקטיבי, בין אם הנושא מרתק אותו או לא, והוא יכול להתייחס אליו יחסית בקלות. לעומת זאת, בתפילה אדם לא נדרש לעשות דברים ולא ללמוד על דברים, אלא הוא ניצב בפני דרישה מסוג אחר לחלוטין, דרישה מהותית שהיא לא פשוטה: להגיע לחווייה של עמידה מול הקדוש ברוך הוא.

התפילה היא הזמנה של האדם לסוג של פגישה עם הקדוש ברוך הוא. זה מאוד בולט שבתפילה אנחנו פונים אל הקדוש ברוך הוא במילה 'אתה', ולא בתואר 'כבודו' או 'כבודכם'. בעצם, תפילה היא דבר מאוד אינטימי מצד אחד ומאד יומרני מצד שני. כביכול, אומרים לאדם: עכשיו אנחנו פותחים את הדלת, ואתה

מטפס לגג. הטיפוס היה קצת מסוכן מפני שלא טיפסתי בסולם, אלא הייתי מטפס מתריס לחלון, מחלון אחד לחלון אחר וכך הלאה, עד שהגעתי אל הגג, וזה הצריך קצת אקרובטיקה. כך עשיתי יום אחרי יום, עד שיום אחד, כשכבר הייתי באמצע הטיפוס, פתאום הבחנתי בכך שבעצם אין שם שום דבר יציב: התריס יכול לזוז, ובעצם אני מחזיק רק באיזו חתיכת אבן קטנה, שיכולה בכל רגע להתמוטט. ואני זוכר שבאמצע הטיפוס נפלה עלי פתאום אימה גדולה. נפל עלי פחד שממש שיתק אותי: לא יכולתי לא לטפס למעלה ולא לרדת למטה, ופשוט עמדתי במקום ופחדתי. בסופו של דבר זחלתי איכשהו למטה ברעדה. מה שקרה בסיפור הזה הוא שלמרות שעשיתי את הטיפוס הזה כבר כך וכך פעמים, לפתע משהו שוב חזר וגודע, חזרתי וגודעתי שהטיפוס הזה הוא מאיים, שהוא לא סתם משחק אלא הוא באמת דבר מסוכן, שבאמת יכולתי, תוך כדי המשחק הזה, ליפול ולהתרסק. וכך נוצרה החוויה הזו.

כך, בעצם, היה צריך לקרות בתפילה - שמפעם לפעם, אולי פעם בכמה חודשים, אחרי שאדם כבר התפלל ואמר את המילים שכתובות בסידור אולי אלף פעמים קודם, פתאום הוא חוזר ומרגיש את החוויה הזו: בעצם, מה אני עושה כעת? איפה אני נמצא כעת? אל מול מה אני עומד כעת? והוא מתחיל פתאום לגלות על מה בעצם מדובר. זה לא אומר שלמחרת הוא יפסיק להתפלל, אלא שמחר תהיה לו חוויה לגמרי אחרת

השנה - מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קודשו? האם כל שמנדריק עולה?! מי שיכול לעלות בהר ה' צריך להיות - "נקי כפיים ובר ללב" וכך הלאה. באותו אופן היינו צריכים לשאול את עצמנו - מתי בעצם אנחנו באמת יכולים להתפלל? אולי פעם או פעמיים בחיים.

כך היה צריך כך להיות, כך היינו צריכים להתייחס לעניין. אלא שקורה לנו בעניין זה מה שקורה לנו בכל עניין של שיגרה: כאשר אנחנו עושים אותו לעתים תכופות, לבנו נעשה גס בו. זה נכון כמעט לגבי כל דבר שבעולם, בדברי עונג וגם בעינויים גופניים. בפעם הראשונה אדם מזועזע, בפעם השניה הוא מפחד, ואחרי כמה וכמה פעמים הוא כבר עושה את הדברים הללו בדרך שגרה. יש אנשים שחלק מתפקידם יושבים ומתעסקים במכונות הרס נוראות, ולוחצים על כל מיני כפתורים, ולא חושבים על כך שבכל רגע המכונה הזו יכולה לעשות מהם עפר ואפר. באותו אופן אנחנו מתרגלים לכל דבר.

"ומה ה' אמר לך?"

אחרי שהוא כבר מצוי בתוך תפילה או בתוך עניין אחר עניין זמן מה והוא מתרגל אליו, הוא עשוי יום אחד להתעורר ולחשוב: במה אני בעצם מתעסק כאן?

אספר לכם על חוויה קטנה שייתה לי בילדותי, כדי לא לדבר כל הזמן רק בבחינת הנשגב, אלא גם בבחינת החוויה האנושית. בתור ילד, היה זמן שהייתי

כשאני עומד בתפילה?

ברגע כזה של גילוי שוב חוזר משהו מהאוטנטיות, משהו מהעניין של התפילה דאורייתא. התפילה דאורייתא היא הבניה של קשר בין אדם לבין הקדוש ברוך הוא. וברגע שאדם עומד ומתפלל את התפילה דאורייתא - הוא מרגיש את ההרגשה הזו.

לכן אומרים סליחות. מטרת הסליחות היא לקחת אנשים שבמשך שנה שלימה התפללו ואמרו מה שאמרו, ולהעיר אותם. כאשר אנחנו משכימים בשעה לא רגילה ואומרים נוסח שאנחנו לא רגילים אליו, אנחנו מנסים להתעורר ולהיזכר מה בעצם אנחנו עושים כשאנחנו מתפללים.

סליחות על התפילות שלנו

אחד הצדדים של הסליחות הוא בקשת סליחה. על מה אנחנו מבקשים סליחה בסליחות? לכל אחד יש את רשימת החטאים הקטנה או הגדולה שלו. סיפרו שהרבי ר' אלימלך מליז'נסק, היה מכניס את הידיים שלו לתוך האש שתישרפנה, לשם כפרה על כך שכשהוא היה בן כמה חודשים הוא היה שורט את האמא שלו. רובנו לא צריכים ללכת כל כך רחוק כדי למצוא את הדברים שבהם היינו לא בסדר, אנחנו יכולים למצוא דברים יותר פשוטים וקרובים. אולם מעבר לכך, אדם גם יכול לבקש בקשה על ההתייחסות הכוללת שלו אל הקדוש ברוך הוא.

בתפילה. אדם מתפלל פעם אחר פעם, אומר "ברוך אתה" ומשתחוה, והחוויה שלו היא שהוא עומד אל מול הקיר. ואחרי זמן ממושך שהוא עושה כך, הוא מתעורר יום אחד ומגלה שהוא בעצם לא עומד אל מול הקיר, אלא מול משהו לגמרי אחר: הוא עכשיו עומד ומנסה לדבר אל מלך מלכי המלכים.

לפעמים אדם צריך לשמוע את הגילוי הזה מאחרים. לפני שנים רבות עמדתי והתפללתי, והבת שלי, שהיתה אז בערך בת שנתיים וחצי, החליטה שהיא רוצה ממני משהו. היא משכה אותי במכנסיים, אבל אני עמדתי באמצע התפילה ולא יכולתי לענות לה. גמרתי להתפלל ושאלתי אותה מה היא רצתה. היא שאלה אותי: למה לא ענית לי? הייתי אז אבא צעיר, ועדיין רציתי להיות חכם, אז אמרתי לה: אני עכשיו עמדתי ודיברתי עם ה'. כיוון שהיא היתה אז ילדה תמה, הגונה ויראת שמים, כפי שיכולה להיות ילדה בת שלוש, היא לקחה את התשובה הזו ברצינות, ואז היא שאלה אותי: ומה הוא אמר לך? אני רוצה להגיד לכם שבמשך שנים רבות, ולמעשה עד היום, השאלה הזו רודפת אותי. הרי אני עומד בתפילה ומדבר, ומנסה לנהל שיחה, והשאלה הזו, שהיא באמת לא שאלה של פילוסופיה גדולה אלא פשוט שאלה של מציאות - אז מה הוא אמר לך? - עדיין מציקה לי. אמנם אינני נתקל בשאלה הזו בכל יום, אבל מפעם לפעם יוצא לי להיזכר בה, ואז אני נזכר גם בשאלה: מה אני עושה

תארו לעצמכם שאדם באמת מרגיש את החוויה של החטאים מצד אחד ואת החוויה של התפילה מצד שני. הוא עשוי פתאום לשאול את עצמו:

**מטרת הסליחות
היא לקחת אנשים
שבמשך שנה שלימה
התפללו ואמרו מה
שאמרו, ולהעיר
אותם. כאשר אנחנו
משכימים בשעה לא
רגילה ואומרים נוסח
שאנחנו לא רגילים
אליו, אנחנו מנסים
להתעורר ולהיזכר מה
בעצם אנחנו עושים
כשאנחנו מתפללים.**

אחרי שעשיתי כך וכך, האם אני יכול לקום ולהתפלל, ולבקש מהקדוש ברוך הוא - 'עשה לי כך ועשה לי כך?!' הלא כשהייתי ילד קטן, אם הייתי עושה משהו לא בסדר הייתי מזדחל בשקט

באחד הפיוטים של ראש השנה אנחנו אומרים לקדוש ברוך הוא: 'אם תמצה עומק הדין - מי יצדק לפניך בדין?'. אם באמת היינו חשים את עומק הדין, לא היינו יכולים לעמוד בפני עצמנו וגם לא בפני הקדוש ברוך הוא מרוב אימת הדין. אם היינו מרגישים את החיים שלנו לא כסדרה של פעולות סרק אלא כהוויה של אמת, אז היה ברור לנו שאם עשינו שגיאה, אפילו שגיאה קטנה, אז אנחנו יוצאים ממנה באופן אחר מהאופן שבו נכנסנו. בזמנים עברו אפשר היה לדעת מיהו נגר זקן לפי המראה שלו שהיה בו משהו מאוד בולט: לנגר זקן היו חסרות בדרך כלל כמה אצבעות. הוא הרי מתעסק עם מכונות שעלולות לחתוך אצבעות, ולמרות שהוא נגר זקן ומיומן והוא יודע איך לנסר, בכל זאת קורה מפעם לפעם שהוא שוכח להיזהר, ואז קורה שיורדת לו אצבע. גם כשאדם עושה עבירה קטנה או גדולה, הוא כביכול שם את היד במקום כזה ונחתכת לו חתיכת אצבע. אם אדם מתייחס לעבירות ולמצוות לא כחוויות תאורטיות אלא ברצינות, אז הוא באמת עשוי להרגיש - 'מי יצדק לפניך בדין?', כמה פעמים הכנסתי את היד, את הרגל או את הראש, למקומות שלא צריך להכניס אותם? אילו היה מתגשם בגופי הדבר שאמור להתרחש - בוודאי לא היה נשאר ממני אדם חי. 'אם תמצה עומק הדין' - לא רק עומק הדין, אלא המיצוי של עומק הדין - אז אני אמצא קצוץ.

שמבחינה אובייקטיבית הפגז שמתפוצץ כעת הוא לא פחות מסוכן מאשר הפגז שהם שמעו בפעם הראשונה. אפילו

אדם אומר: ריבוננו של

עולם, ראה איך חייתי.

אני מזדה - עברה

שנה, או יותר משנה,

ואולי ביקרתי בבניינים

הקרויים על שמך אבל

זה לא היה שווה שום

דבר, אולי הזכרתי את

השם שלך אבל לא

התכוונתי לשום דבר,

כל מה שאמרתי היו

מיצים ריקות שלא

היתה להם משמעות.

על כך אני מבקש

סליחה ומחילה

כשמפחדים יש משהו שמתרפה אחריו זמן. יתר על כן, ההתרגלות הזו לכל מיני דברים היא אולי חלק מכוחנו. הבעיה היא שעם ההתרגלות הזו אנחנו בעצם

בפינה כדי שלא יראו אותי, ושלושה ימים לא ביקשתי שום בקשה מיוחדת, ואם השאירו לי לחם על השולחן ולא זרקו אותי מהבית, הרגשתי שנוהגים בי יפה מאד. עכשיו, כשעשיתי מה שעשיתי, איך אני נכנס לבית הכנסת ברחבות שכזו והולך להתפלל?!

הנביא מלאכי מתאר זאת כך: "אם אב אני איה כבודי, ואם אדונים אני איה מוראי". הקדוש ברוך הוא אומר לכהנים: "מלך גדול אני", "שמי גדול בגוים", ואתם נכנסים לבית המקדש ומתנהגים שם בכזו גסות הרוח! יש שם, בדבריו של הנביא, דברים שעכשיו היו קוראים להם 'הסתה אנטי דתית'. הוא אומר: סגרו את בית המקדש! אם ככה אתם מתנהגים, סגרו אותו! לשם מה לכם להשאיר שם את החשמל דולק ולבזבז את הכסף?! סגרו את העסק! זו אמנם לא הלשון שלו, אבל זה בעצם מה שהוא אומר. על מה הוא מדבר? בדיוק על אותה הרגשה של פמיליריות, משפחתיות: אדם עושה מה שעושה ואחר כך הוא נכנס ויוצא לבית ה' ומתייחס אל הקדוש ברוך הוא במין קרבה שכזו.

אמנם, אי אפשר לשמור על תחושת האימה לאורך זמן. כך קורה גם בתחומים אחרים: לאנשים ששומעים פגז שמתפוצץ לידם בפעם הראשונה, עלולות לקרות כל מיני תופעות פסיכולוגיות ופיזיולוגיות מרוב אימה, אבל אנשים שנמצאים תחת הרעשה של פגזים 50 שעות או יותר, כבר לא יכולים לפחד כל הזמן, גם אם הם יודעים

יותר משנה, ואולי ביקרתי בבניינים הקרויים על שמך אבל זה לא היה שווה שום דבר, אולי הזכרתי את השם שלך אבל לא התכוונתי לשום דבר, כל מה שאמרתי היו מילים ריקות שלא היתה להם משמעות. על כך אני מבקש סליחה ומחילה: סלח לי על מה שחטאתי בגסות הרוח, סלח לי על מה שחטאתי בטמטום הלב. סלח לי על ההתנהגות הכוללת שלי שהיתה התנהגות של דוס. סלח לי על מה שהייתי.

בסליחות אנחנו מנסים לעורר את עצמנו, בשביל שלפחות נתחיל להיות מודעים לכך שאנחנו צריכים לבקש סליחה על העניין הזה: לא 'על חטא שחטאתי', אלא על ההנהגה הכוללת שלי, על התפילות של השנה, על כל השנה כולה. על כך אנחנו מבקש סליחה.

זכור כי עפר אנחנו

בסליחות, וגם בתפילות ששייכות לימים אחרים, יש חלק אחד שלא בהכרח עוסק בחטאים שלנו, אלא בצד אחר של היחסים ביננו ובין הקדוש ברוך הוא. הרי לכל אחד מאיתנו יש את הצרות שלו: המחלות שלו, הייסורים שלו, החובות שלו וההסתבכויות שלו. מעבר לצרות של כל אדם פרטי, ישנן גם הצרות וההסתבכויות שהיו לכלל היהודי, שהן הרבה יותר גרועות.

בחלק האחר של הסליחות, אדם בא לקדוש ברוך הוא ואומר לו: מה דעתך שגם אתה, בסיום השנה, תגיד סליחה?

מאבדים את התחושה למה שעשינו, את התחושה למה שאנחנו אמורים לעשות, וגם את תחושת האימה של עצם המפגש עם הקדוש ברוך הוא.

לאמיתו של דבר, התופעה הזו הרבה יותר נוראה אצל דוסים מאשר אצל אחרים. לאנשים שנקראים "חילוניים" בדרך כלל אין כל כך הרבה עסק עם הקודש. דווקא האנשים שקוראים להם דתיים, משום המגע היומיומי שלהם עם הקדושה, הם אלה שעושים את חילול המתמיד והמתמשך של הקדושה.

כל ההתייחסות הזו לקדושה נובעת מכך שאדם נעשה מין בריה מתוכננת, חסרת חוויה וחסרת הווייה. אדם שבעצם כבר מת מזמן, אלא שעוד לא נודע לו על כך, משרד הבריאות לא הכריז עליו שאפשר לקבור אותו, ולכן הוא ממשיך להסתובב בעולם ולעשות מה שהוא עושה. אדם שמת לפעמים כבר בגיל 11 או 12, והוא ממשיך לחיות רק באופן רשמי, וקוברים אותו רק שמונים שנה אחר כך.

צד אחד של הסליחות הוא, כאמור, בקשת הסליחה. מעבר לבקשת הסליחה על כל מיני חטאים פרטיים, הבחינה הכוללת של הסליחות - גם אם היא לא נאמרת בנוסח הזה - היא בקשת סליחה של אדם על התפילות שלו. כאן אדם לא מבקש סליחה על החטאים שלו, אלא על התפילות שהוא התפלל, על המצוות שהוא עשה ועל התורה שהוא למד. אדם אומר: ריבוננו של עולם, ראה איך חייתי. אני מודה - עברה שנה, או

עלי, אני הרי לפניך ככלי מלא בושה וכלימה. מצד שני, אדם אומר: רבונו של עולם, בכל זאת, ככה עושים עם ילד קטן?! הסתכל, הרי כל אלה שנמצאים כאן הם בסך הכל תינוקות קטנים, גם אם הם לפעמים תינוקות בני 70 או 80. אתה יודע הכל, אתה מבין הכל, "כי הוא ידע יצרנו, זכור כי עפר אנחנו", אתה יודע בדיוק מאיזה חלקים אנחנו מורכבים. אם היית רוצה הייתי בורא אותנו עם לב של זהב וראש של מרגליות, ואת היצר הרע היית שולח למקום "אשר ולא יזכר ולא יפקד ולא יעלה על לב" - ואז היית רואה איך היינו מתנהגים. אבל אתה בנית אותנו מעפר ומכל מיני חומרים שהם פגומים מעיקרם, ובכן מה אנחנו יכול לעשות?! אם היית עושה שאני אקום בבוקר והיצר הרע ימשוך אותי וממש יכריח אותי להגיד "מודה אני", ואני לא אוכל לעמוד בזה - אז היית רואה שלא חוטא כל כך הרבה. אבל בנית אותנו מחלקים שלא תמיד עובדים - ואחרי זה אתה גם בועט בנו?! אין לנו כוח לכלל זה.

אדם יכול להגיד לקדוש ברוך הוא: ראה, אנחנו לא בסדר. אולי גם אתה. אז בוא נעשה סליחות. אתה תסלח לנו על כל מה שאנחנו יודעים שדורש סליחה, וגם אנחנו נסלח לך. ואז, כשיגיע ראש השנה, אנחנו נוכל להיות ביחסים טובים יותר אחד עם השני.

הרי אתה היכית אותי ובעטת בי כל השנה. הוכינו, הושפלנו, הובסנו ונבעטנו, פעם ועוד פעם ועוד פעם - לפעמים באופן פרטי, והרבה יותר מזה ככלל. 'הביטה, דל כבודנו בגויים, ושיקצונו כטומאת הנידה' - ראה איך אנחנו עומדים, ראה איך מבזים אותנו, לא רק על מעשינו שלנו ועל הווייתנו שלנו, אלא גם מפני שאנחנו שלך. אז הסתכל על כל הדברים האלו. אנחנו לא יכולים לעשות את כל התיקונים על כל החטאים שלנו, אבל אתה הרי בעל הבית ואתה יכול לעשות איזשהו תיקון. ואז אדם אומר לקדוש ברוך הוא: בוא נעשה התפייסות לכבוד סוף השנה. לפני שאנחנו מגיעים לראש השנה - בוא נתפייס: אני אבקש ממך סליחה שהתנהגתי כמו חזיר, ואתה תבקש מאיתנו סליחה שאתה נהגת איתנו לא באופן הראוי.

בין אם מגיע לנו או לא מגיע לנו לקבל מכות כאלה - על כל פנים, אנחנו לא מסוגלים לזה. לפעמים עוצרים אבא על התעללות בילד שלו. הטענה כלפיו היא - יכול להיות שהגיע לילד לקבל מכות, אבל לא ככה מתנהגים עם ילד קטן. כך אנחנו אומרים לקדוש ברוך הוא: הסתכל עלינו - אנחנו מסוגלים לקבל את כל המכות האלה?! מילא אם היה מדובר באיש זר שמעניש אותנו או במין מכונה אוטומטית. אבל אתה הרי אבינו - ככה מתנהגים לילד?!

בנוסח של הסליחות יש איזון מסוים. מצד אחד אדם אומר: רבונו של עולם, הסתכל

תוציא אותנו מהצרות! שיחת הכנה לסליחות מוצאי מנוחה, מקור חיים תשמ"ט

הב הב, הב לנו מזוני, הב לנו חיי וכל כיוצא בזה. לפעמים עומדים אנשים בראש השנה ובעצם צועקים "הב הב, אני רוצה זה ואני רוצה זה". ברור שלכל אחד יש את מה שהוא רוצה את מה שהוא צריך, העניין הוא צריך אדם לשתף את עצמו בתוך כלל ישראל. לראות את העניין שלו ואת הבעיה שלו בתור בעיה הקשורה לכלל ישראל שהוא כגוף אחד, ובגוף הזה יש איזו חתיכת ציפורן של האצבע, ואם כואב לציפורן של האצבע, אז זה כואב לכולם, ולכן אני מצרף את עצמי אל כל הכאב ואל כל העניין של עם ישראל ואומר: "ריבונו של עולם! פרוק ית אנך מגו גלותא! תוציא את כולנו מהגלות! וממילא, גם אני אצא מהעניין הזה, כשתבוא גאולה כדבעי להווי אז לא יהיו צרות גם לי באופן פרטי" ולכן אנחנו בסך הכל מבקשים גאולה על כל עם ישראל.

כמו שכל אחד יודע, השנה האחרונה, לא הייתה שנה קלה. פעם היינו מדברים על זה שיש יהודים בסוריה, יש יהודים ברוסיה, יש יהודים בקצה העולם שיש להם צרות. עכשיו המצב הוא אחרת, היו בארץ שלנו, בעיר שלנו, מספיק צרות ישראל. כשעושים חשבון כמה יהודים

מי שמתבונן במה שכתוב בסליחות יכול לראות שבסליחות אין כל כך הרבה דיבורים על חטאים, וגם לא על בקשת סליחה. עיקר הסליחות עומד על זה שאנחנו מבקשים באופן כללי על צרות ישראל. אנחנו לא מדברים על דבר מסוים כזה או אחר, אנחנו מדברים על הכאבים שיש לעם ישראל בכלל, בהיקף הגדול שלו. איננו מדברים על מקום אחד, או על ציבור אחד, או על יחידה אחת, אלא אנחנו מדברים על גלות ישראל, על זה שאנחנו סובלים.

ומה שאנחנו מבקשים בסליחות, בכל הפיוטים והנוסחים הוא בסך הכול עניין אחד: "פרוק ית עמך מגו גלותא", זו התמצית של כל הסליחות. התמצית היא שאנחנו רוצים שלכבוד השנה הבאה הקב"ה יפדה אותנו מן הגלות.

לכל אחד יש גם את הבעיות הפרטיות שלו ואת הכאבים הפרטיים שלו, וכבר אמרו על זה צדיקים שהדרך הנכונה להתפלל איננה להתחיל ולצעוק: אני, אני, אני, אני רוצה, אני צריך, מגיע לי...

בספר הזהר יש תפילה כזו ביטוי חריף: עומדים אנשים וצווחים ככלב ואמרים:

לא באים לבקש מצד זה שמגיע לנו.
אנחנו בסך הכל באים כעניים, כרשים

אולי אנחנו לא הכי טובים אבל צריך לרחם עלינו, צריך לרחם עלינו שאנחנו מסכנים.

כשאני רואה אביון ברחוב, והוא מוכה, חבול, פצוע והוא מבקש נדבה, האם אני אלך אתו לרואה השבון כדי לבדוק למה הוא הגיע למצב הזה? .. אם אני רואה מישהו אביון... - אני מרחם עליו מהצד הזה שהוא פשוט ראוי לרחמים. וזה מה שאנחנו אומרים בסליחות.

וכדלים. בסופו של דבר, אם תסתכלו על 'אבינו מלכנו', אנחנו אומרים שם כל מיני דברים, ובסוף, אחרי שאמרנו את

נהרגו בארץ שלנו, במדינה שלנו, רק בעוון הזה שהם יהודים, אז זה מדהים. בארץ שלנו בשנה הזו, נהרגו יותר יהודים בעוון יהדותם מאשר נהרגו יהודים בכל העולם כולו. שלא לדבר על הפצועים והחבולים המוכים, ולא את השכול והאלמנות וכל זה הוא הרבה מאד, וכל זה הוא חלק מכל העניין הזה של ישראל שנמצאים בגלות. יש גלות קשה, ויש גלות מרה, ועל זה אנחנו מבקשים.

ולמה אנחנו קוראים לזה "סליחות"? משום שיש כאן שני צדדים. אנחנו באים מול הקב"ה ואומרים: "תראה אותנו, אנו עמר, צאן מרעיתך, קרויים על שמך, ותראה מה קורה לנו! גם מכים אותנו, גם מבזים אותנו, גם עושים לנו את כל הצרות האלה. למה זה? אנחנו שלך!". מאידך גיסא יש גם את החשבון השני, החשבון שהקב"ה יכול להעמיד. לא חשבון הפרט דווקא, אלא חשבון של כלל ישראל. האם כלל ישראל, עם כל הצרות שלו, עשה תשובה גדולה? האם כלל ישראל במשך כל זה שהוא סובל יבורי שאול, האם הוא באמת מתקן את דרכיו? האם ישרו דרכי במשך הזמן הזה? האם כלל ישראל נהיה במשך השנה האחרונה טוב יותר? האם הוא עלה במעלות ובמדרגות ועד כדי כך שהוא יכול לדפוק על השולחן ולאמר לקב"ה "די הגיע הזמן שתגמור עם הדבר הזה"?

אלא מה? וזה התוכן העיקרי של מה שאנחנו אומרים בסליחות, אנחנו לא באים לבקש מצד מידת הדין, אנחנו

חלק מהעניין שלעם ישראל תוכל להיות כפרה, מתחיל בנקודה הזו שאדם מישראל, לפחות בזמנים האלה הראויים לזה, יפסיק לחשוב על עצמו ועל עצמו בלבד. לא רק שלא לחשוב רעות על אחרים אלא גם להרגיש את צרת האחרים, את הכאב של האחרים, וזה סימן מובהק שאני באמת שייך לכלל ישראל, שאני לא חולה לגמרי, חלק מהעניין הזה, מהחיים של כלל ישראל ושל האדם מישראל הוא שאני מרגיש גם את האחרים.

ומהצד הזה, כולנו כגדול כקטון. מי שהוא כמעט צדיק גמור, ומי שאיננו צדיק גמור, כולנו עומדים באותו מקום, באותו מעמד, עומדים לפני הקב"ה ומבקשים, שוב, בתור חלקים של אחדות ישראל, אחדות הקטנה שיש במקום הזה, ואחדות הגדולה שיש בכלל ישראל, אנחנו מבקשים את הסליחה מהקב"ה וממנו אנחנו מבקשים את הבקשה הגדולה.

יש כל מיני בקשות פרטיות שיש לנו - לחיים טובים, לפרנסה, להצלחה, לחכמה לכל אלה, ועכשיו אנחנו מבקשים את הבקשה הגדולה - תוציא אותנו מהצרה הכללית, תוציא אותנו מהצרה הכללית, ועל זה אנחנו מבקשים. וזה מה שאנחנו מתחננים.. קמים בבוקר, עומדים בלילה, באים לבכות על משהו חדש. בכינו כל השנה על הצרות שלנו, בואו נבכה עכשיו על זה שיש עם ישראל שצריך ישועה וכל אחד יתפלל כמה שהוא יכול על הישועה הזאת.

כל מעלות ישראל וכל מעלות אבותינו הקדושים, ואת כל המעלות האחרות, מה אנחנו אומרים בסוף? אנחנו אומרים: "אין בנו מעשים..." בסליחות אנחנו מבקשים סליחה, כפרה וגם שנה טובה מאוצר של מתנת חינוך.

אולי אנחנו לא הכי טובים אבל צריך לרחם עלינו, צריך לרחם עלינו שאנחנו מסכנים. כשאני רואה אביון ברחוב, והוא מוכה, חבול, פצוע והוא מבקש גדבה, האם אני אלך אתו לרואה חשבון כדי לבדוק למה הוא הגיע למצב הזה? האם זה מפני שהוא בזבז כסף? או מפני שהוא לא אדם הגון? אם אני רואה מישהו אביון, מוכה, קרוע, פצוע - אני מרחם עליו מהצד הזה שהוא פשוט ראוי לרחמים. וזה מה שאנחנו אומרים בסליחות.

בכלל ישראל יש חלקים כאלה וחלקים אחרים, יש אנשים שאולי שיש להם יותר סיבה להגיד על חטא הגדול ויש אנשים שיש להם פחות סיבה, אבל אנחנו לא מדברים כעת על פרטי ישראל, התפילה שלנו היא היא תפילת הציבור שבה כל יחיד משתתף עם הציבור בתפילה שלו. והוא משתתף את עצמו לא רק עם עצמו אלא עם כלל ישראל, ועם כלל ישראל אנחנו אומרים: "ריבונו של עולם, קשה לנו. קשה לנו להמשיך במצב הזה", יכול להיות שלמישהו הייתה שנה טובה, נעימה, טובה, הכל הלך טוב, אבל בכל זאת קשה לנו, קשה לנו בתור כלל, אנחנו מבקשים בסך הכול שתוציא אותנו מהעניין הזה, פדה אותנו מן הצרות הללו.

” בסוף השנה אנחנו מבקשים: ”תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה”.
העבודה של 'אריזת החבילות' היא חלק מהעניין של "תכלה שנה וקללותיה". הרי כדי ש"תכלה שנה וקללותיה", צריך ש"תכלה שנה", וכדי שהיא תכלה טוב, צריך לסיים אותה - להבריג את הברגים ולסתום את החורים. זהו סוג של "ויכולו" שצריך להיעשות לא רק לגבי הקללות, אלא גם לגבי דברים אחרים. אדם צריך לנסות לגמור את ענייניו ולסכם את השנה.

לא מדובר על תשובה או על חרטה, ואפילו לא על מסירת דין וחשבון. מדובר על קביעת נקודת ציון, על בדיקה איפה אדם נמצא פחות או יותר. כשאדם מגיעה למסקנה: אני לא יודע איפה אני נמצא אבל אני מרגיש גורא ואיום - זו איננה תשובה מספיקה. לעומת זאת, אם אדם יודע היכן הוא נמצא, אז גם אם הוא מגיע למסקנה שהוא נמצא במקום לא טוב - הוא עדיין יכול לדעת מה הכיוון הנכון וללכת הלאה. אדם עשוי להגיע למסקנה שמהשנה החולפת נשאר רק דברים עלובים. על כל פנים, ברגע שאדם מסוגל לסכם אותם, הוא לפחות יכול לבנות על כך, ולחשוב מה הוא הולך לעשות עכשיו. אדם כזה יודע איפה הוא עומד ומשם הוא יכול להתחיל ללכת. לעומת זאת, אם אדם לא יודע איפה הוא עומד - הוא לא יודע לאן ללכת והוא גם לא מבין למה הוא צריך ללכת.

השאלה הראשונה בספר בראשית היא - "אייכה?" - איפה אתה נמצא? לפעמים אדם שמסכם את השנה מגיע, כמו אדם הראשון, לווידיוי מאד מכאיב, והוא עומד ואומר: אכלתי מן העץ, וזה באמת לא יפה. אבל זה עדיין עדיף מאשר לא לעשות את הסיכום, משום שמהנקודה הזו אפשר להמשיך ולעשות משהו.

(שיחה בישיבת תקוע, כ"ד אלול תשס"ד)

היום האחרון בשנה

שיחה בישיבת תקוע, כ"ט אלול תשס"ט

מה עושה בן אדם ביום האחרון בשנה?
שאלות מהמין הזה נמצאות בכל מיני
צדדים של קיום. אנשים שונים חשבו,
דיברו וגם כתבו על כך בכל מיני צורות.
אמנם לא עסקו כל כך הרבה ביום
האחרון בשנה, מפני שכאמור, אצל
אומות העולם היום הזה הוא הרבה פחות
משמעותי מאשר אצלנו, ובכל זאת עסקו
בשאלות דומות. למשל, עם כל ההבדל,
רבים עסקו במצבו של אדם שיודע שהוא
מגיע לסופו - מה הוא עושה? איך הוא
מרגיש?

אמנם רוב בני האדם לא יודעים מתי
בדיוק יגיע קיצם, גם אם הם מתים מתוך
מחלה, וגם אם יש להם הרגשה שהסוף
קר. ובכל זאת זה יכול לקרות; למשל,
קרה להרבה אנשים שדנו אותם למוות
והם ידעו בדיוק מתי החיים שלהם הולכים
להסתיים. נקבע לכך תאריך ואפילו
שעה. ועל כך יש די הרבה כתיבה מכל
הסוגים, בין כתיבה של אנשים שעברו
בעצמם את החוויה הזו, ובין כתיבה של
אנשים שכתבו על כך בספרות יפה. רבים
עסקו בשאלה - מה עושה אדם שיודע

סיום שנה והתחלת שנה חדשה הם
מאורעות הרבה יותר משמעותיים אצל
יהודים מאשר אצל גויים. אצל הגויים,
זהו פשוט תאריך שבו מחליפים את
הלוח וכותבים את המספר של השנה
החדשה. זהו עניין טכני. למעשה, לגויים
אין יום שהוא ראש השנה. יש להם יום
שבו מתחילה השנה, ועושים בו כל מיני
חגיגות, אבל זה לא יום עם משמעות
עמוקה, וממילא הוא לא תופס את אותו
מקום שהוא תופס אצל יהודים.

ישנה אמרה כזו שאדם צריך לחיות עם
הזמן. בעם ישראל העניין של 'לחיות עם
הזמן' הוא עניין אמיתי, ובאמת אנחנו
חיים עם הזמן הרבה יותר מאשר כמעט
כל אומה ולשון. עבורנו לזמן יש משמעות,
וחלק גדול מהחיים שלנו הם חיים עם
הזמן. זוהי גם הסיבה לכך שאצלנו קיימים
מושגים של סוף והתחלה של שנה, והם
נתפסים כמושגים משמעותיים.

**מה עושה אדם ביום האחרון
של השנה?**

מבחינתה מסוימת, ביום האחרון את מה שהוא החסיר במשך כל השנה. אם אדם לא למד כל השנה, אז אולי לפחות ביום האחרון הוא צריך לעשות 'משמר' ולשבת וללמוד. בגמרא מסופר על מר עוקבא, שבימיו האחרונים נתן סכום גדול מאד של כסף לצדקה, מפני ש"הדרך רחוקה

**אחד הדברים
שאדם יכול לעשות
ביום האחרון
של השנה הוא
לנסות להגיד ברכה
אחת כתיקונה. ...
היום האחרון של
השנה עשוי להיות
הזמן המתאים לנסות
לברך - לפחות
פעם אחת -
בכוונה.**

והצידה מעטה" - צריך להוסיף קצת צידה לדרך הזאת, ולכן הוא הוסיף עוד סכום כסף כך שהוא יוכל לצאת לדרך בשלווה. אדם יכול, אם כן, לתת צדקה או

שזה היום האחרון שלו? איך הוא מתנהג בים האחרון?

בעצם, היום האחרון של השנה, הוא גם כן היום האחרון. אמנם, ההרגשה היא לא כל כך דרסטית כמו ביום האחרון של החיים. ועדיין זהו יום אחרון, ויש לו משמעות.

אם כן, מה עושה אדם ביום האחרון של השנה? האם הוא מנסה לעשות בו משהו חשוב? האם הוא עושה סעודה קטנה או שותה 'לחיים'? האם הוא יושב ומתבודד או אולי כותב שירה? האם הוא מבקש בקשות מיוחדות? להבדיל, ביחס לנידונים למוות יש מסורת עתיקה שממלאים את הבקשה האחרונה שלהם, ואז עולה שאלה דומה: מהי הבקשה האחרונה של אדם?

אדם עשוי לומר: מה זה משנה? השנה כבר עברה, ומה אני יכול לעשות ביום אחד? אולי עדיף לישון טוב ולאכול ארוחה הגונה ביום האחרון של השנה, משום שבין כה וכה השנה נגמרת.

לעומת זאת, אדם עשוי לשאול את עצמו האם הוא יכול לבנות את היום הזה כך שהוא ישנה את השנה. אלא שאם לאדם יש חצי שנה או אפילו שלושה חודשים הוא יכול לבנות תכנית כזו שתשלים את החסרונות של השנה. אבל כאשר יש לאדם רק יום אחד - לכאורה, מה כבר אפשר לעשות ביום הזה?

תאורטית, אדם יכול לנסות להשלים,

לפחות פעם אחת - בכוונה.

כל הברכות שאנחנו מברכים, חוץ מברכת המזון, הן תקנת חז"ל ואינן כתובות בתורה, ולכן הן גם לא מעכבות; אם אדם שמע, למשל, תקיעת שופר ולא בירך - תקיעת השופר עלתה לו, גם אם הוא איבד ברכה. מהי, אם כן, המטרה של כל הברכות? למה חכמים תיקנו אותן? על הבקשה בתפילה - "שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצוותיך" - דרשו שכך באמת צריך להיות: הרגל בלימוד התורה, ודבקות במצוות. בשביל תורה צריך הרגלי לימוד, ועצם ההרגל הוא חלק מהעניין של לימוד תורה. ביחס מצוות, לעומת זאת, ככל שאדם מתרגל אליהן יותר יש להן פחות ערך, משום שבמצוות צריך דווקא להגיע לדבקות. אלא שהקדוש ברוך הוא הרבה לנו תורה ומצוות, כך שאנחנו כל הזמן עושים מצוות, וחלק גדול מהן אחנו עושים מתוך הרגל. לכן חכמים תיקנו את הברכות, שתפקידן לגרום לכך שהמצווה לא תיעשה כמעשה טכני, אלא שיתוסף לה צד של מחשבה על כך ש"קדשנו במצוותיו וציוונו לעשות כך וכך". זהו גם העניין בברכות האכילה והשתייה ובשאר הברכות. הברכה אמורה לעצור את האדם ולהביא אותו לרגע של מחשבה על מה שהוא עושה. אלא שעם הזמן התברר שלברכות שאנחנו מברכים יש את אותו טעם כמו למצוות; גם הם הפכו להרגל, ואדם שמברך עשוי למצוא את עצמו בסוף הברכה בלי שהוא בכלל שם לב. מכאן הגיע העניין של אמירת

להוסיף ביראת שמים ביום האחרון השל השנה, כהשלמה למה שהוא החסיר במשך השנה.

בניגוד לערב יום כיפור, שבו יש יותר דברים שממלאים את היום, בערב ראש השנה אין הרבה דברים כאלה. בערב יום הכיפורים מצוות היום היא לאכול, בערב ראש השנה אין מצווה כזו. כתוב בספרים שמנהג יראים היה לצום בערב ראש השנה - המנהג הזה קשור על אותו צורך לסיים את השנה עם איזושהי תנופה.

בבוקר של ערב ראש השנה מתפללים את תפילת השחרית האחרונה של השנה. האם אדם מרגיש צורך שזו תהיה תפילה מיוחדת? או שכיוון שכל השנה כולה הוא לא התפלל שחרית כראוי אז גם הוא חושב לעצמו - במה שונה היום הזה מאחרים? לדעתי, הריבוי של הסליחות בערב ראש השנה, שהן מרובות פי כמה מהסליחות שאומרים בשאר הימים, נובע מאותה ההרגשה, שכיוון שזהו היום האחרון - ראוי לעשות בו משהו מיוחד.

להגיד ברכה אחת

אחד הדברים שאדם יכול לעשות ביום האחרון של השנה הוא לנסות להגיד ברכה אחת כתיקונה. הרי אם אדם עומד בסיום השנה ובוחן איך היו הברכות שהוא אמר במשך כל השנה - הוא עשוי לגלות שהברכות הללו לא היו מרוממות במיוחד. היום האחרון של השנה עשוי להיות הזמן המתאים לנסות לברך -

'לשם ייחוד' לפני עשיית מצוות: אומרים 'לשם ייחוד' כדי לתת לברכה משמעות, כשהכוונה היא שה'לשם ייחוד' לא יצא באופן אוטומטי כמו הברכה. הבעיה היא שכשאדם אומר 'לשם ייחוד' לפני כל מצווה, אחרי זמן מסוים מתעורר החשש שה'לשם ייחוד' מקבל את האופי של הברכה, וגם אותו אדם אומר בלי לשים לב. זו בעיה אמיתית, שעליה אמרו שיכול להיות שלפני ה'לשם ייחוד' צריך להוסיף עוד 'לשם ייחוד' אחד, כדי שאדם לא ישקע שוב בהרגל... כל העניין של הברכות, אם כן, הוא כוונת הלב.

יש סיפור מפורסם על חתנו של הבעש"ט (שממנו יצאו הצאצאים החשובים והנודעים של הבעש"ט) ששאל יום אחד את חותנו אם לנסוע למקום רחוק שמעבר לים לרגל מסחרו, והבעש"ט אמר שייסע. נסיעה לא הייתה אז עניין פשוט. הוא נסע ולא הרוויח הרבה כפי שהוא חשב. כשהוא כבר חזר, הם עברו ליד אי אחד, וכיוון שנסיעה בים נמשכה לפעמים כמה שבועות רצופים של חוסר נוחות, רב החובל החליט לתת לנוסעים כמה שעות ללכת על החוף ולחלץ את העצמות. כל הנוסעים יצאו והלכו וגם החתן של הבעש"ט הלך והסתובב באי כמה שעות. כשנגמר הזמן קראו לכל האנשים לעלות לאניה, וכולם עלו, ואותו שכחו על האי. אחרי זמן מה הוא התעורר וגילה שהאניה איננה והאנשים אינם והוא נשאר לבדו על אי בודד שנראה אי לא מיושב. הוא התחיל להסתובב באי ופשוט לא ידע מה הוא יעשה עם עצמו, ונוסף

לכך הוא פשוט היה צמא למים. הוא הסתובב באי וחיפש מים. אחרי שעות של חיפושים הוא מצא מעיין והבין שחיוו ניצלו, יש לו מים לשתות. הוא ניגש אל המעיין לשתות מים, ומתוך ההרגשה הגדולה של חסדי ה' עליו, הוא בירך על המים ברכת 'שהכל' בכוונה גדולה. לבסוף אנשי האניה נזכרו בו והאניה חזרה למחרת ולקחה אותו משם. הוא הגיע הביתה אל הבעש"ט, ואמר לבעש"ט: נסעתי נסיעה ארוכה, הלך ושוב, ושום דבר רציני לא יצא מהנסיעה הזו. אז אולי אתה יכול להסביר לי - למה נסעתי? אז הבעש"ט אמר לו: תראה, אתה יודע שיש בכל מקום ניצוצות של קדושה להעלות, וגם באי הזה היו ניצוצות של קדושה. כיוון שרק ישראל קדושים הם אלה שיכולים להעלות את הניצוצות, נגזר שבאי הזה יצטרכו יהודים לבוא לגלות, ולכן שלחתי אותך שתגיע לשם, כדי שאתה תברך ברכה בכוונה כזו שתעלה את כל הניצוצות שיש באי הזה, ואז ישראל לא יצטרכו ללכת לשם לגלות.

השאלה היא האם בערב ראש השנה אדם יכול לברך ברכה כזו. הרי השנה נגמרת, הזמן עבר, ובסופו של דבר - כמה תפילות או ברכות של התרוממות היובה? לא רק תפילות בלי מחשבות על דברים בטלים אלא תפילות של התרוממות. כשמגיע ערב ראש השנה זוהי הזדמנות, גם אם כל השנה כולה אדם לא עשה כך, לנסות פעם אחת לברך ברכת שהכל - או כל ברכה אחרת - בכוונת הלב. הרי

כל העניין של הברכה הוא רק כוונת הלב

השנה שעוברת

בערב ראש השנה כולם עסוקים ורצים ממקום למקום, כך שגם אם עולה בדעתו של אדם לעשות משהו מיוחד - אין לו זמן. וכך ליום האחרון של השנה יש פרצוף כמו לכל הימים האחרים. ביום רגיל בחודש אייר, לא כל כך מרגישים את הזמן הכללי, ואדם יכול לומר לעצמו: טוב, לא הצלחתי לעשות זאת ב"ט באייר, אעשה זאת יותר טוב בכ' באייר. אבל אנחנו הרי עומדים בכ"ט באלול, ואחרי היום הזה, השנה הזו פשוט מסתיימת.

אפשר לתפוס את הזמן רק כרצף של יחידות, חתיכות שוות אורך שכל אחת מהן דומה לאחרות. אולם בספרים הקדושים כתוב, שהזמן איננו בנוי מיחידות סימטריות בלבד, ושהדרך הנכונה לתפוס את הזמן היא כדבר שיש לו ייחוד, כמו בגיאוגרפיה: אמנם כל הקילומטרים שווים באורכם זה לזה, ובכל זאת הם אינם זהים, ובכל קילומטר יש דברים אחרים. באותו אופן גם לזמן יש אופי, גם אם אנחנו לא יכולים לעמוד עליו. ההנחה היא שלכל שנה יש אופי.

ניתן כביכול לומר שלכל שנה יש צבע משלה: אחת כחולה, האחרת סגולה וכך הלאה. לכן השנה הזו שעוברת לעולם לא תחזור. תבוא שנה חדשה, אבל השנה החדשה תהיה שנה אחרת, לא רק מבחינת המאורעות השונים אלא גם מבחינת האופי השונה. התפיסה הזו מחדדת עוד יותר את השאלה שעולה כשהשנה שמסתיימת: היתה שנה וקרו בה כל מיני דברים, מה עשיתי בשנה הזו? הרי בגיאוגרפיה ישנם ציוני דרך שמבטאים את הייחוד של המקום, וכשאדם בונה עמוד או שותל עץ אפשר לראות זאת. האם ישנם ציוני דרך כאלה בשנה שחלפה? מה עשיתי במשך השנה?

הלא השנה הזאת שהולכת לא תחזור עוד פעם, שנה בדיוק כזו לא יכולה להיות, היא יחידאית, ובכלל לא בטוח שהשנה הבאה תהיה דומה לה, לא באופן פרטי ולא באופן כללי, לא במאורעות שלה ולא באוויר שלה. היום האחרון של השנה הוא ההזדמנות שלנו לעשות משהו מיוחד. ייתכן שבמשך השנה לא הספקנו לקשט אותה בהרבה קישוטים, זוהי ההזדמנות לשים על השנה הזו איזשהו תכשיט.

על חטא שחטאנו לפניך בזקנה

ערב אבות ובנים, מקור חיים, עשרת ימי תשובה התשנ"ט

מאיך שהבן משתנה - והאב בינתיים לא משתנה.. וזהו החטא של אדם שהפסיק לצמוח. יש אנשים ונשים שיש להם להט ומרץ ואז הם מתחננים ואפשר לקרוא לזה "מחננים עצמם לדעת" הוא הופך להיות הנהג של הבית, החשמלאי של הבית, האינסטלטור של הבית, וכו'.

עניין התשובה אינו קשור דווקא לעבירות - התשובה נבראה לפני שהיה העולם, אבל העבירות הרי לא נבראו לפני בריאת העברות, משמע שהתשובה אינה קשורה לעבירות; התשובה היא המאמץ לחזור אל הגרעין היסודי של האדם, לחזור אל הגרעין של החיים, שבו נמצא הכח לחיות, חזרה אל הבסיס, "חזור אל מה שהיית כשהיית צעיר", זמן שבו היו אתגרים חדשים בכל יום, שבכל יום היו שינויים ומהפכות, חזרה אל החלק החי שמחיה את האדם.

זה כמו זמירה וגיוזום של ורדים - לענפים בני שנתיים שלוש כבר אין את הכח לגדול עוד ולפרות, ולכן צריך לגזום אותם. זה גם העניין של פסוקי דזימרא - מלשון לזמור, לחתוך ולהתחדש. האדם שמתכסה בכל העלים הזקנים, הסדר יום, ה"DEAD LINE" - הזמנים הקבועים והמקובעים, לא יכול להתקדם - הוא צריך לזמור ולחתוך את העלים הישנים והקבועים ולהתחדש - ולצמוח מחדש.

רציתי לדבר על רשימת ה"על חטא". לדעתי יש להוסיף לרשימה עוד חטא: "על חטא שחטאנו לפניך בזקנה" - בקיבעון; שכן אדם בגיל צעיר מדי נכנס לקיבעון ושום דבר לא מתחדש, למעט שערות לבנות ובטן גדולה.. הוא אפילו לא נעשה רע יותר - אין לו שום שינוי..

בזמנו, החסידות שלחה תועמלנים בשביל למצוא נפשות לקרב לחסידות. פעם שלחו את ר' אהרון מקרלין לליטא לקרב 'פרוש' אחד, שהיה יושב בחדרו ולא יוצא. ר' אהרון הגיע לעיירה, ודיבר שיחות נפלאות, וכאשר הפרוש שמע, הוא יצא מחדרו והגיע לבית המדרש לשמוע אותו. ואז ר' אהרון מקרלין אמר: "כאשר בן אדם לא נעשה יותר טוב - הוא נעשה יותר גרוע" - אותו פרוש נעשה אדמו"ר בגלל משפט זה...

במכשירי רפואה, כשאין תזוזה, כשיש קו שטוח - פירושו של דבר שהאיש מת. העניין הוא לא כמה חטאים חטאתי - אלא שאנשים נשארים אותו דבר (מכיוון שיש להם מצוות ועבירות שהם מחבבים, הם תמיד עושים אותם ולא זזים).. - וכאשר בן אדם לא זז זהו חטא בפני עצמו. החטא של הישארות במקום אחד.

לפני שאדם גומר להתבגר הוא מתחיל להזדקן. לפעמים אב מסתכל על בנו ורואה איך הוא מתקדם וזז ומתפעל

'שפע רב'

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

'שפע רב' הוא גיליון חודשי מתורתו ועל תורתו של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התוועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר לעולמו של הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם.

בתורתו, מפעליו ובעצם אישיותו, הרב עדין לימד וחינך לדרך חיים יהודית שלימה. דרך של קדושה ושל חיים, של דבקות ושל פתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב'שפע רב' משהו מכל אלו. חלק מהדברים מיועדים לעזור 'לחיות עם הזמן', וחלק מהדברים טובים ומועילים לעבודת ה' שבכל יום. מהם תיאורטיים וגבוהים ומהם מעשיים למדי. חלקם פשוטים וידועים וחלקם חידושים מופלגים. חלקם נוגעים אל הלב, וחלקם מעוררים למחשבה או למעשה. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

לתרומה עבור הגיליון

לקבלת גיליון
דיגיטלי חודשי

תיקון

תלמידי הרב שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

